

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Odměny a tresty ve výchově pohledem rodičů

Rewards and punishments in upbringing in perspective of parents

Vypracovala: Tereza Říhová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 19. 4. 2023

.....

Tereza Říhová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Janě Kouřilové, Ph.D. za její ochotný přístup při vedení mé bakalářské práce. Velké poděkování patří i všem respondentům, za jejich čas, vstřícnost a ochotu sdílet se mnou své názory a zkušenosti. Poděkovat bych také chtěla své rodině, za nekonečnou podporu nejen při psaní mé bakalářské práce, ale i v průběhu celého studia.

Abstrakt

Název práce: Odměny a tresty ve výchově pohledem rodičů

Autor práce: Tereza Říhová

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

Teoretická část je zaměřena na témata rodiny a rodičovství. Důraz je kladen na téma výchovy a na faktory, které ji ovlivňují, na historické proměny, výchovné styly a transgenerační přenos. Velká pozornost je věnována odměnám a trestům ve výchově, jejich možným formám, mechanismům fungování, a také jejich vztahu k motivaci. Cílem této práce bylo zmapovat, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem a za jakých okolností je používají a jak to reflektují. Praktická část se opírá o kvalitativní výzkumný design. Data byla získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů, výzkumný soubor je tvořen 6 rodiči, 3 matkami a 3 otci. Pro zpracování a analýzu dat je použita vícečetná případová studie. Výsledky výzkumného šetření jsou prezentovány jak v jednotlivých kazuistikách, tak i v mezikazuistickém srovnání. Ukázalo se, že, rodiče preferují spíše rovnocenné rodičovské praktiky, které nezahrnují časté nebo přísné tresty, obzvláště bylo zmiňováno vyhýbání se fyzickému trestání. Ze získaných dat bylo identifikováno 5 oblastí příčin, které rodiče vedou k nějakému druhu trestu. Identifikovány byly také 3 hlavní způsoby používání odměn.

Klíčová slova: výchova, výchovný styl, odměna, trest, rodina, transgenerační přenos.

Abstract

Title: Rewards and punishments in upbringing in perspective of parents

Author: Tereza Říhová

Thesis supervisor: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

The theoretical part is focused on the topics of family and parenthood. The emphasis is on the topic of education and factors, which influence it, historical changes, educational styles and transgenerational transmission. Big part of attention is dedicated to rewards and punishments in education, their possible forms, mechanisms of functioning, and also their relation to motivation. The aim of this work was to map, how parents perceive rewards and punishments in education, how and under what circumstances they use them and how they reflect on it. The practical part is based on qualitative research design. The data was obtained through semi-structured interviews, the research set is made up of 6 parents, 3 mothers and 3 fathers. For processing and analysis of data, the multiple case study was used. The results of the research investigation are presented both in individual case studies and inter-case comparison. It turned out, that parents prefer rather equivalent parenthood practises, which do not include frequent or strict punishments, especially the avoidance of physical punishments was mentioned. From the collected data were identified 5 areas of causes, which lead parents to some kind of punishment. Also, there were identified 3 main methods of using rewards.

Keywords: upbringing, educational style, reward, punishment, family, transgeneration transfer.

Obsah

Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rodina	9
1.1 Funkce rodiny	9
1.2 Beaversův model rodinného fungování	9
2 Rodičovství.....	10
2.1 Věk vstupu do rodičovské role	11
2.1.1 Pozdní rodičovství.....	11
3 Výchova.....	12
3.1 Historické proměny	14
3.2 Výchovné styly	15
3.2.1 Autoritářský styl výchovy	16
3.2.2 Autoritativní styl výchovy	16
3.2.3 Permisivní styl výchovy	17
3.2.4 Nezúčastněný styl výchovy	17
3.3 Transgenerační přenos výchovy	18
4 Odměny a tresty ve výchově	20
4.1 Odměny	21
4.1.1 Materiální odměny	21
4.1.2 Nemateriální odměny	21
4.2 Tresty	23
4.2.1 Funkce trestů	23
4.2.2 Psychické tresty	24
4.2.3 Fyzické tresty	25
4.3 Vztah odměn a trestů k motivaci.....	27
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
5 Metodologie výzkumu	30
5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	30
5.2 Výzkumný design	30
5.3 Výzkumný soubor	31
5.4 Metoda sběru dat	31
5.5 Metoda zpracování a analýzy dat.....	32

5.6 Výzkumná etika	32
6 Výsledky	32
6.1 Případové studie	33
6.1.1 Lucie	33
6.1.2 Veronika	37
6.1.3 Václav	39
6.1.4 Aleš	42
6.1.5 Dušan	45
6.1.6 Miluše	48
6.2 Mezikazuistické srovnání	51
7 Diskuse	58
8 Závěr	62
Seznam použité literatury a zdrojů	63
Seznam tabulek	67
Seznam příloh	68

Úvod

Rodiče se v průběhu výchovy svých potomků setkávají s otázkou, jakým způsobem je nejlépe motivovat k žádoucímu chování a jak reagovat na chování, které není vhodné. Tato bakalářská práce se zabývá pohledem rodičů na odměny a tresty, které jsou běžnými výchovnými prostředky k regulaci chování.

V této práci jsem se zaměřila na zkoumání problematiky z pohledu rodičů zejména proto, že právě oni sehrávají hlavní roli ve výchovném procesu svých dětí. Je tedy důležité porozumět, jak vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem je používají a jak to reflektují. Získané poznatky mohou čtenáři, který je rodič, pedagog, a nebo nějakým jiným způsobem přichází do styku s dětmi, být podnětem k uvažování nad vhodnými výchovnými strategiemi a jejich aplikací do praktického života. To může přispět k více harmonickému vztahu s dětmi, větší psychické pohodě vychovatele a také zdravějšímu vývoji dětí.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První dvě kapitoly teoretické části vymezují témata rodiny a rodičovství. Třetí kapitola se zabývá výchovou a faktory, které ji ovlivňují, historickými proměnami, výchovnými styly a transgeneračním přenosem. Poslední kapitola je zaměřena na odměny a tresty ve výchově, jejich možné formy, mechanismy fungování, dopady na jedince z dlouhodobého hlediska a jejich vztah k motivaci jedince.

Cílem praktické části je zmapovat, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem a za jakých okolností je používají a jak to reflektují. Vzhledem k povaze tématu byl zvolen kvalitativní výzkumný design a realizovány polostrukturované rozhovory s 6 respondenty, 3 matkami a 3 otci.

I. Teoretická část

1 Rodina

Rodina je „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 512). Elementárními modely rodiny jsou (1) **rodina nukleární**, jež se skládá z otce, matky a potomků a (2) **rodina širší**, která „zahrnuje širší příbuzenstvo, jako jsou prarodiče, strýcové a tety, bratrance a sestřenice“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 512).

Strukturu rodiny tvoří členové, ze kterých se skládá, jejich vzájemné vztahy, interakce a funkce (Říčan, 2013). Uvnitř rodiny jsou tzv. sítě vztahů, v rámci kterých chování každého člena rodiny ovlivňuje všechny ostatní, a proto nelze rodinu poznat jen na základě znalosti jednotlivých členů, ale je nutné porozumět jejich vzájemným vztahům a interakcím (Matějček, 1992).

1.1 Funkce rodiny

V naší společnosti je jako hlavní funkce rodiny vnímáno „zajištění bezpečí jejích členů a výchova dětí“ (Sillamy, 2001, s. 182). Pro život a vývoj dítěte je péče rodiny, či instituce a osoby, které v jistých případech vykonávají zástupnou rodinnou činnost, naprosto nezbytnou součástí. Skrze rodinu dochází k prvnímu uspokojování dětských potřeb, zároveň zde dochází k první zkušenosti s jejich omezováním či frustrací (Čáp, 1993).

1.2 Beaversův model rodinného fungování

W. R. Beavers (1982, dle Plaňava, 2000) rozlišil 3 skupiny rodin podle úrovně jejich funkčnosti, a to na: (1) **Rodiny zdravé** (optimální), (2) **Rodiny střední** (průměrné) a (3) **Rodiny dysfunkční**. Nejedná se o striktní vymezení či rozdělení jakýchsi oddělených skupin, ale o kontinuum.

Model zahrnuje i aspekt vztahů rodiny k okolnímu světu, a to vymezením centripetální rodiny na jedné straně kontinua a rodiny centrifugální na straně druhé. U centripetálního typu rodiny dochází k vyhledávání uspokojování potřeb jednotlivých členů výhradně v rámci rodinného prostředí. U centrifugálního typu rodiny je tomu naopak, tedy děje se tak v okolním prostředí, přičemž W. R. Beavers považuje oba krajní případy

za dysfunkční. Zdravé rodiny by se měly nacházet v prostředku kontinua (Beavers, 1982, dle Plaňava, 2000).

V optimální rodině existuje zjevná hierarchie rolí, ve vedení jsou rodiče, kteří společně tvoří tzv. rodičovskou koalici. Oba dva rodiče mají v koalici stejnou moc. Každý člen má v rodinném systému své místo, všichni se vzájemně respektují, komunikace mezi nimi je efektivní a každý si je vědom odpovědnosti za své vlastní jednání. Ke změnám, které v průběhu života přicházejí, přistupují jako k běžné součásti života. V průměrných, až dysfunkčních rodinách se objevují jevy opačného významu, než u rodin optimálních. Jedná se například o nerovnoprávnost členů rodičovské koalice, často u nich může docházet k bojům o moc. Stejně tak i v kontaktu dětí a rodičů mnohdy dochází k mocenským bojům, ať už zjevným, či skrytým způsobem. S tím se pojí častá přítomnost pocitů pokoření a prohry nebo také rebelie. Interakce v průměrných, až dysfunkčních rodinách nejsou založeny na vzájemném respektu, nýbrž na rodičovské kontrole sebe i dětí, často jsou nastolena striktní pravidla. Komunikace mezi členy není efektivní, jednotlivci nepřijímají odpovědnost za své vlastní jednání a jejich reakce na změny či zátěž, jsou rigidní (Beavers, 1982, dle Plaňava, 2000).

2 Rodičovství

„Rodičem je matka či otec dítěte nebo jedinec, který zplodil, porodil a nebo vychoval potomka.“ (Hartl & Hartlová, 2010, s. 501).

Rodičovství přináší zásadní změny do **osobního** i **sociálního života** jedince. Adaptace na rodičovskou roli je pro každého individuálním procesem, v němž se odráží mnoho faktorů, jako například dosavadní životní zkušenosti, očekávání či životní styl. Samotné přijetí rodičovského statusu, vnáší do života jedince jak škodlivé, tak obohacující záležitosti. Výsledky studie, která sezdané a nesezdané muže a ženy, jež se stali rodiči, porovnávala s bezdětnými jedinci, ukazují, že s výjimkou sociální integrace, která je větší u všech skupin nových rodičů, ve srovnání s bezdětnými jedinci, se dopady rodičovství na život dospělých výrazně liší podle **pohlaví** a **rodinného stavu**. Nesezdaní rodiče uvádějí nižší míru sebehodnocení a vyšší míru výskytu deprese, než bezdětní jedinci. Život vdaných matek je spojen s větším množstvím domácích prací a větším množstvím manželských

konfliktů, ale menším výskytem deprese, než život bezdětných žen, kdežto na život ženatých mužů má rodičovský status malý vliv (Nomaguchi et al., 2004).

Studie Mothers' expectations of parenthood (Lazarus & Rossouw, 2015), zkoumala vliv očekávání a představ žen o rodičovství, utvářených v průběhu těhotenství, na jejich úzkost, depresi, stres a sebehodnocení po porodu. Výsledky poukazují na to, že vysoká míra nerealistických očekávání, může vést k vyššímu výskytu poporodní deprese, úzkosti, stresu a pocitům zklamání, zatímco realistická očekávání mohou vést k pozitivnějšímu prožívání mateřství.

2.1 Věk vstupu do rodičovské role

Pro vstup do rodičovské role neexistuje jediný správný čas, existují však okolnosti, které mohou být příznivější, než jiné (Wisconsin Association for Perinatal Care, 2005).

Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, se v roce 2020 zabývalo otázkami vnímaného ideálního věku k tomu, aby se muž stal poprvé otcem a žena matkou. Dotazováno bylo celkem 1039 respondentů, jež byli vybráni na základě kvótního výběru. Názory respondentů na ideální věk žen, pro vstoupení do rodičovské role, se výrazně lišil od názorů na ideální věk muže. Pro ženu to byl, dle 82% dotázaných, věk do 29 let (včetně) a pouze 12% dotázaných vnímalo jako ideální věk ženy 30 a více let. 47% respondentů pak uvedlo, že ideálním věkem muže, pro vstup do rodičovské role, je věk do 29 let, přičemž věk nad 30 let vnímalo jako ideální 46% dotázaných. Méně, než 1% z dotázaných se domnívalo, že ideální je nemít žádné děti.

2.1.1 Pozdní rodičovství

Pozdní mateřství je termín, označující ženu, které se narodí potomek po 35. roce věku. Samo o sobě není fenoménem, který by se v minulosti neobjevoval, jelikož ženy většinou rodily v průběhu celého svého reprodukčního období, v současnosti se ale proměňují jeho příčiny. Tendence k odkládání mateřství se více objevuje u žen s vyšším vzděláním, které žijí a pracují ve městě. Nejdříve se tedy zaměřují na své profesní fungování a kariéru. Bývá to tak obzvlášť v oblastech, kde by přestávka od práce mohla být problematická pro celkový kariérní růst. Obecně by se dalo říci, že třemi hlavními příčinami k záměrnému odkládání mateřství je: (1) **chybějící nebo nedostatečný pocit emocionální jistoty a připravenosti**, (2) **profesní záležitosti a budování kariéry**, (3) **potřeba finanční**

jistoty. Hlavní úlohu v učinění rozhodnutí k početí potomka pak má vědomí tzv. tikání biologických hodin, kdy si ženy uvědomují, že jim, z biologického hlediska, příliš mnoho času k početí potomka, nezbyvá (Sobotková, 2007).

Pozdní rodičovství ovšem není vždy záměrnou volbou, svou roli mohou často sehrát různé okolní životní faktory, jako například dřívější problémy s početím, či problémy v průběhu těhotenství, neseznámení se s vhodným partnerem nebo rozhodnutí nemít potomka vůbec, které se následně změní (Sobotková, 2007).

Pozdní rodičovství s sebou může přinášet určitá rizika pro matku i pro dítě v průběhu těhotenství, jako například zvýšené riziko předčasného porodu, preeklampsie či následně zvýšené riziko vzniku Downova syndromu u dítěte (Bímová, 2007), které je zvláště výrazné v případech, kdy žena porodí svého potomka ve 38 letech věku a více (1:200). Studie (Yip et al., 2006) dokonce naznačuje, že pokročilý věk rodičů může být spojen se zvýšeným rizikem vzniku rakoviny u potomka v raném dětství.

Výzkum Advantages of later motherhood (Myrskylä et al., 2017) naopak přináší pohled na možné pozitivní aspekty pozdního mateřství. Těmi jsou například narození potomka do lépe socioekonomicky zajištěné rodiny či subjektivní pohoda matek.

Bylo také zjištěno, že ženy, které se stanou matkami ve vyšším věku, se lépe vyrovnávají s různými odchylkami, jakými je například předčasný porod či hyperaktivita dítěte (Berryman & Windridge, 1998, dle Sobotková, 2007).

Na trend odkládání mateřství poukazují i data Českého statistického úřadu, aktualizována v roce 2020, dle nichž se průměrný věk, kdy se ženě narodí první potomek, od roku 1992 pozvolně zvyšuje. V roce 1992 byl průměrný věk žen při narození 1. dítěte 22,5 let, kdežto v roce 2019 byl tento průměrný věk téměř 28,5 let.

3 Výchova

Výchova nejčastěji probíhá ve styku dětí a dospělých, zpravidla rodičů, ale i vychovatelů a učitelů, „kteří se snaží ovlivňovat jejich vývoj tak, aby odpovídal určitým výchovným cílům“ (Čáp, 1993, s. 313). Dnes je výchova považována za obousměrný proces, v kterém na sebe vychovávající a vychovávaný působí vzájemně (Čáp, 1993).

Způsob výchovy je determinován zejména třemi oblastmi, které jsou spolu ve vzájemné interakci:

1. **Společenskohistorické podmínky**, zahrnující ekonomické, politické a kulturní podmínky, včetně výchovných tradic.
2. **Osobní zkušenosti a vlastnosti vychovatelů**, týkající se osobních zážitků s výchovou v dětství, osobnostních rysů, temperamentu, hodnot, naučených forem komunikace, zájmů a cílů vychovatele.
3. **Vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování**, které podporuje určité chování u vychovatele. Významnou roli hraje i návyk dítěte na určitý styl výchovy, ke kterému pak svým chováním a reakcemi vede i další vychovatele, kteří s ním přicházejí do styku (Čáp, 1993).

Cílem výchovy by neměla být snaha o ovládnání a řízení chování dítěte tak, aby za všech okolností odpovídalo rodičovským představám, ale vedení k sebekázni a seberegulaci. Stěžejní je skutečnost, že děti přejímají vzorce chování, hodnoty, postoje, osobní preference a zvyky, pozorováním a nápodobou svého okolí. Zásadní roli hrají rodiče, pak i širší okolí, které tvoří ostatní členové rodiny, přátelé, spolužáci, učitelé; lidé, se kterými se setkávají příležitostně (například na dětském hřišti, v obchodě); masmédiá a podobně. V životě se přirozeně vyskytují situace, kdy rodič svým chováním není dítěti optimálním vzorem, i ty ale mohou být významným podnětem k učení, pokud rodič o takových situacích a způsobech reakcí s dítětem mluví, uzná svou chybu, převezme za ní zodpovědnost a směřuje k její nápravě. To může dítěti poskytnout další velmi důležitý vzor k učení se přijímání zodpovědnosti za své vlastní chyby (Severe, 2000).

Učení pozorováním a imitací, je doplňováno učením se zkušeností, jež dětem často odpírají zejména tací rodiče, kteří se je snaží uchránit před chybou či nějakou újmou. Ve svém důsledku to ale působí negativně na autonomii dítěte, zodpovědné rozhodování a sebekázeň, neboť je vzbuzován dojem, že je vše určováno zvnějšku a dítě samo nemá příležitosti k osobní zkušenosti. Na straně druhé, existují situace, kdy je ochrana dítěte a snaha o jeho momentální „ovládnutí“, na místě. A to především v případě hrozby bezprostředního nebezpečí, kde by umožnění přímé zkušenosti mohlo mít fatální následky. A to například v situacích, kdy se pohybují kolem rozpálených kamen, či si hrají se zásuvkou (Severe, 2000).

Campbell (1992) zdůrazňuje význam bezpodmínečné lásky ve vztahu rodičů a dětí, která výrazným způsobem ovlivňuje i samotnou výchovu a její efekt. Doporučuje čtyři způsoby, jakými je možné bezpodmínečnou lásku dětem vyjadřovat: kontakt očima, fyzický kontakt, soustředěná pozornost a kázeň. Pokud dítě cítí, že je bezpodmínečně milováno a přijímáno, bude příznivěji reagovat na rodičovské vedení a pravděpodobněji se ztotožňovat s jeho hodnotami. V opačném případě, kdy ve vztahu rodičů a dětí není silné a zdravé citové pouto, děti reagují na jejich vedení vzdorem, odmítáním, hněvem, nepřátelstvím a dalšími negativními projevy.

3.1 Historické proměny

V historickém kontextu je starší tzv. **tradiční** či **velká rodina**, kde společně žijí tři a více generací, včetně širšího příbuzenstva. Tradiční rodina se, z hlediska rozvržení moci, nazývá patriarchální, neboť velkou moc a také hlavní slovo při rozhodování, měli otcové. Výchova dětí bývala velmi přísná, zaměřená na poslušnost, respektování autorit a směřovala k pracovitosti a přípravě na budoucí role v rodině. Často byla založena na strachu, přičemž běžným výchovným prostředkem byly tresty, zejména fyzické. Členové tradiční rodiny se často potýkali s nedostatkem soukromí a běžnou praxí bylo, že se starší generace podíleli na výchově mladších generací (Čáp, 1993).

Ve 20. století se tradiční velká rodina proměňuje a vyvíjí směrem k **rodině malé**, která zahrnuje společné soužití pouze rodičů a dětí, přičemž jejich počet je nižší, než tomu bývalo. Změny nastávají i v posunu k více partnerské a demokratické rodině, z původní patriarchální. Výchova se stává více liberální, snižuje se množství rodičovských požadavků směrem k dětem a stejně tak i kontrola jejich dodržování, ovšem, někdy až příliš. To může mít v krajním případě negativní vliv na proces formování osobnosti dítěte (Čáp, 1993).

Na totéž poukazuje i studie (Trifan et al., 2014), která zkoumala změny v autoritářských rodičovských praktikách a rodičovských rolích za posledních 50 let, do níž byli zapojené osoby ze tří věkových kohort (1958, 1981 a 2011). Výsledky naznačují, že autoritářské rodičovské praktiky, výrazně poklesly a posunuly se směrem k **rovnocennému rodinnému prostředí** a s tím spojeným výchovným praktikám. Zaznamenan byl výrazný pokles direktivní kontroly ze strany rodičů. Také rodiče v průběhu času stále častěji dovolovali dětem, aby vůči nim vyjadřovaly hněv. Role rodičů se změnily

ze stereotypních rolí otců jako těch, kteří rozhodují, a matek jako těch, které o děti pečují, směrem ke společnému rozhodování. Všechny tyto změny v rodičovských praktikách a rodičovských rolích, byly zaznamenány mezi posledními dvěma kohortami.

V současné době mnoho faktorů přispívá k tomu, že společnost přijímá rozmanitější spektrum názorů a hodnot, včetně těch, které se vztahují k výchově dětí. V minulosti uznávali téměř všichni lidé, žijící ve stejných sociokulturních podmínkách, podobné názory a hodnoty a všichni rodiče vyžadovali od dětí dodržování těch samých norem. Současná rozmanitost, s níž se děti setkávají, jim může stěžovat orientaci v tom, co je a není správné (Severe, 2000).

3.2 Výchovné styly

Výchovné styly jsou konstrukty používané k popisu různých přístupů a strategií, které rodiče používají při výchově dětí. Zahrnují rodičovské chování a postoje a také emocionální prostředí, ve kterém jsou děti vychovávány. V rodině se často jednotlivé výchovné styly kombinují, jelikož často každý z rodičů upřednostňuje jiný přístup. To může být pro dítě matoucí a nejasné, a proto je podstatné vytvoření co nejvíce soudržného přístupu k výchově (Baumrind, 1966, dle Cherry, 2022).

V 60. letech 20. století popsala klinická a vývojová psycholožka, Diana Baumrind, tři různé typy rodičovských stylů: **autoritářský**, **autoritativní**, **permisivní**. Maccoby a Martin (1983, dle Thompson, 2023), později přidali čtvrtý, **nezúčastněný** styl výchovy. Každý z těchto výchovných stylů je charakterizován určitou mírou podpory a náročnosti pečující osoby. Podpora se týká množství náklonnosti, přijetí a vřelosti, které je dítěti od rodiče poskytováno. Náročnost zahrnuje míru rodičovské kontroly chování dítěte (Thompson, 2023).

V působení výchovných stylů hrají roli kulturní faktory. Většina výzkumů, které dospěly k závěru, že autoritativní výchova je nejlepším přístupem, byla realizována v západních kulturách. Naopak studie, která byla provedena ve španělských rodinách, poukazuje na to, že v tamních podmínkách je optimální permisivní styl výchovy (García & Gracia, 2009).

3.2.1 Autoritářský styl výchovy

Rodiče, uplatňující autoritářský styl výchovy, mají na své děti vysoké nároky, stanovují jim, často velmi přísná, pravidla a příkazy a vyžadují jejich dodržování. Pokud dodržována nejsou, vede to k trestům. Dětem nebývá znám důvod stanovených pravidel, rodiče totiž očekávají, že budou dodržovány bez vysvětlování, takže o nich s dětmi efektivně nekomunikují. Typickou odpovědí na prosbu o vysvětlení může být například věta: „Protože jsem to řekl/a!“ nebo „Protože jsem tvoje matka/tvůj otec!“ (Cherry, 2022). Stejně tak s dětmi nekomunikují o tom, co přesně udělaly špatně, proč jsou potrestány, jak to příště udělat lépe nebo čeho se vyvarovat. Spíše je nechávají o samotě, aby nad svým chováním přemýšlely (Durrant, & Ensom, 2012, dle Cherry, 2022). Namísto poskytování vedení, podpory a vřelého přístupu, své děti zvnějšku kontrolují.

Autoritářský styl výchovy obecně vede děti k poslušnosti, často ale také může vést ke lhaní, za účelem vyhnout se trestu (Power, 2013).

Moc rodiče je založena zejména na tom, že vlastní a kontroluje prostředky, které dítě potřebuje a může rozhodovat o jejich poskytnutí nebo odepření. Aby poslušnost dítěte na tomto principu fungovala, musí být na rodiči závislé. Zlom pak často nastává v období puberty, kdy se děti na rodičích stávají méně závislými, což vede ke snížení či úplné ztrátě rodičovské moci nad dítětem (Gordon, 2012).

3.2.2 Autoritativní styl výchovy

Tento styl výchovy se někdy označuje také jako „demokratický“ a v západních kulturách je považován za nejúčinnější a zároveň nejpřínosnější (Smetana, 2017, dle Cherry, 2022). Rodiče s autoritativním stylem výchovy dětem vymezují hranice a komunikují s nimi o svých očekáváních ohledně jejich chování. Od svých dětí hodně očekávají, zároveň jim ale poskytují vřelost a oporu, která může napomoci k tomu, aby uspěly. Jsou důslední a spravedliví, jsou schopni svůj přístup přizpůsobit v závislosti na situaci, potřebách dítěte a dalších faktorech, které se mnohou objevit. Svě děti podněcují k diskusi a vyjadřování názorů, kterým citlivě naslouchají a berou je v potaz. Zpravidla se ve výchově vyhýbají trestům a různým výhrůzkám a namísto toho využívají strategie pozitivního posilování (Power, 2013).

Autoritativní rodiče jsou dítěti vzorem a sami se chovají takovým způsobem, jaký očekávají od svých dětí. Tento styl výchovy vede děti k větší samostatnosti a také je spojen s vyšším sebevědomím a lepší emoční regulací (Macmull & Ashkenazi, 2019, dle Cherry, 2022).

3.2.3. Permisivní styl výchovy

Permisivní styl výchovy je možné označit také jako „shovívavý“ styl. Permisivní rodiče jsou vřelí a pozorní. Na své děti kladou pouze nízké nároky a málokdy stanovují pravidla. U případných pravidel příliš nedbají na jejich dodržování. Téměř vůbec se nesnaží o důslednost, kontrolu dětí, nebo jakoukoliv účelnou výchovu (Power, 2013).

Rodiče nedbají na kázeň, je pro ně velmi důležitá dětská svoboda. Se svými dětmi mají spíše kamarádský, než rodičovský vztah a nechávají je, aby si téměř o všem rozhodovaly samy. Ovšem, děti se mohou cítit kvůli nedostatku hranic a vedení, nejistě. Permisivní rodiče své děti v zásadě netrestají, ale jako prostředek k tomu, aby se v jistých situacích chovaly slušně, mohou používat různé úplatky a odměny (Power, 2013).

Děti permisivních rodičů mají často problémy se seberegulací a také s respektem k autoritám. Naopak, pozitivním výsledkem takové výchovy může být větší samostatnost a soběstačnost (Cherry, 2022).

3.2.4 Nezúčastněný styl výchovy

Nezúčastnění rodiče jsou zpravidla odděleni od života svých dětí, působí lhostejně, někdy až odmítavě. Někdy mohou naplňovat základní potřeby svých dětí (např. jídlo, přístřeší), ale v některých případech může docházet k odmítání naplňování potřeb či zanedbávání (Cherry, 2022). Tito rodiče omezují interakce se svými dětmi, nedostatečně reagují na jejich projevy a potřeby (Power, 2013, dle Cherry, 2022). Dětem neposkytují vedení, podporu, vřelost, nestanovují pravidla, ani nevymezují hranice, mají na ně jen velmi málo požadavků. Poskytují jim jen málo lásky a mohou být také fyzicky nebo emocionálně násilní (Cherry, 2022).

Nezúčastněné rodičovství není totéž, co volné rodičovství. Nezúčastnění rodiče se o své děti příliš nezajímají, kdežto rodiče s volným přístupem k výchově jsou k dětem

pozorní a láskyplní, ale dávají jim dostatek volnosti, která je učí samostatnosti (Cherry, 2022).

Zaneprázdněnost rodiče, například prací nebo řešením nějakých problémů, z něj automaticky nedělá nezúčastněného rodiče, pokud svůj volný čas tráví s dětmi, zajímá se o ně a zajišťuje, aby byla přítomna jiná pečující osoba, naplňující jejich potřeby, když on zrovna přítomen být nemůže (Cherry, 2022).

Nezúčastněné rodičovství často není záměrné, ale vzniká z mnoha různých důvodů či jejich kombinace. Rodiče mohou například pouze opakovat stejné vzorce, v jakých byli oni sami vychováni nebo jsou natolik zaměstnání svými vlastními problémy, že si ani neuvědomují strádání dítěte (Cherry, 2022).

Děti rodičů s nezúčastněným stylem, se často chovají špatně, z důvodu snahy upoutat na sebe pozornost. Kvůli nedostatku citové odezvy mohou mít potíže s utvářením citových vazeb. Navzdory své normální genetické výbavě často nemohou plně rozvinout svůj potenciál (Hong & Park, 2012).

Výsledky výzkumu (Hoffman & Bahr, 2014), který se zabýval souvislostí mezi stylem výchovy a nadužíváním alkoholu v dospívání, ukázaly, že děti autoritativních rodičů, mají v dospívání nižší pravděpodobnost k nadužívání alkoholu, než dospívající, kteří byli vychováni permissivním nebo nezúčastněným stylem.

V užívání praktik některého z výchovných stylů, hraje důležitou roli i schopnost seberegulace rodiče, která zahrnuje regulaci emočních a behaviorálních projevů, i když jsou přítomny stresující podněty. Rodiče s nižší úrovní schopnosti seberegulace, se méně pravděpodobně budou uchýlovat k praktikám autoritativnímu stylu výchovy a s vyšší pravděpodobností budou děti vychovávat stylem autokratickým nebo permissivním (Fonseca et al., 2020).

3.3 Transgenerační přenos výchovy

Transgenerační přenos je „proces, jehož následkem jsou vědomě nebo nevědomě přenášeny vzorce chování do další generace“ (Ijzendoorn, 1992, dle Tóthová, 2011, s. 78). Transgenerační dědictví rodiny lze rozlišit na dvě linie rodové transmise:

- 1) **Vědomá transmise**, která zahrnuje přenos verbalizovaných zkušeností předchozích generací, rodinných příběhů a mýtů, zvyků, rituálů a tradic (Tóthová, 2011).
- 2) **Nevědomá transmise**, jež představuje přenos zkušeností, „které zůstávají neuzdravené, neukončené, nevyovězené nebo skrývané“ (Tóthová, 2011, s. 77).

Rodič často uplatňuje takové výchovné metody, které zná ze svého dětství, z důvodu očekávání, že prožívání a reakce jeho dítěte na určité výchovné působení, bude stejná, jako u něj samotného, když byl dítětem (Matějček, 2007). Toto očekávání, že druhá osoba má shodné vlastnosti a prožitky jako posuzovatel, se v terminologii sociální psychologie, nazývá projekce.

V opačném případě se, na základě negativních zkušeností z dětství, může rodič snažit vyvarovat aplikaci jistých výchovných metod na svých dětech. V tomto způsobu posuzování jsou dvě zásadní překážky: (1) Vzpomínky na vlastní dětství mohou být zkreslené, (2) Každé dítě je jedinečnou a individuální bytostí s odlišnými vlastnostmi a způsoby prožívání. Není to tak, že by byl rodič ve všem stejný nebo ve všem odlišný od svých rodičů. Lze to chápat spíše jako tendenci k přiklonění se ke stejnému nebo k odlišnému jednání. Většinou se to tedy netýká výchovy jako celku, ale určitých aspektů (Koucká, 2014).

Výzkum (Todorović & Matajević, 2014) ukazuje, že děti, které jsou vychovávány autoritativním nebo permisivním výchovným stylem, hodnotí takové výchovné praktiky pozitivně. Tyto výchovné styly mají společnou charakteristiku - emocionální vřelost a méně kontrolující postoj k dětem. Ovšem, pokud je otec autoritativní, ale matka má nezúčastněný styl výchovy, děti považují autoritativní styl za nežádoucí. V takovém případě je otec, na základě kontrastu s matkou, vnímán mnohem přísněji. To znamená, že nezájem matky o dítě, může snížit pozitivní hodnocení autoritativního výchovného stylu otce. Výsledky výzkumu dále ukazují, že v rodinách, kde jsou jak matka, tak otec autoritářští, jsou za nežádoucí výchovné styly považovány ty, jež se vyznačují emocionální vřelostí a nedostatkem trestů. Děti, jejichž otec byl permisivní, lépe hodnotili autoritářského otce, jelikož jim pravděpodobně chybí kontrola z otcovy strany a je možné, že ji vnímají jako projev zájmu. Výzkum tedy demonstruje existenci tendence k transgeneračnímu přenosu, ale i k proměně v opak.

4 Odměny a tresty ve výchově

Odměny a tresty jsou klasickými prostředky učení v behaviorálním přístupu. Tato technika se nazývá operantní podmiňování a funguje na poměrně jednoduchém principu, kdy „pozitivní, či negativní důsledky určitého chování vedou ke změně pravděpodobnosti jeho dalšího výskytu“ (Plháková, 2004, s. 174). Zastánci behaviorálního přístupu se domnívají, že všechny typy chování lze modifikovat (Nolen-Hoeksema et al., 2012).

Odměny a tresty jsou „nejběžnější výchovné prostředky k regulaci chování a jednání“ (Čáp, 1993, s. 314), ovšem jsou funkční pouze v případech, kdy je cílem přimět dítě dělat to, co rodič požaduje, ať už se jedná o donucení k určitému jednání, nebo naopak v jeho zabránění (Markham, 2015). Děti pak nejednají určitým způsobem proto, že by ony samy chtěly či věřily, že je to tak správné, ale jednají tak na základě obavy z trestu, nebo v naději na získání odměny (Colorosová, 2017).

Tyto výchovné prostředky sice můžou vést k dočasnému podřízení se, ale nemají žádný pozitivní efekt v dlouhodobém horizontu (Kohn, 1994), zabraňují dítěti v utváření si své vlastní vnitřní disciplíny, tudíž žádoucí chování pomíjí ve chvíli, kdy na něj nepůsobí žádná kontrolující vnější síla (Colorosová, 2017).

Ve vnímání a prožívání trestů a odměn existují interindividuální rozdíly mezi jedinci. Podstatné je, co za odměnu, či trest považuje samo dítě, jelikož ne vše, co se dospělému člověku takto jeví, je obdobně vnímáno i dítětem. Navíc, pro každé dítě má ta samá odměna, či ten samý trest, jiný význam, který se odvíjí od jeho osobnosti, od aktuálního duševního stavu a také společenské situace, ve které je odměněno nebo potrestáno. Společenská situace neovlivňuje význam výchovného působení jen tím, zda jsou, nebo nejsou přítomní další lidé, ale také tím, jací lidé to jsou (Matějček, 2007). Velký vliv na vnímání a prožívání výchovného působení má i to, jak je distributor výchovného prostředku pro dítě významný a blízký (Říčan, 2013).

Stejně tak rodičovské chování, tedy i uchýlení se k užívání jistých odměn a trestů, se odvíjí od osobnosti rodiče, od jeho aktuálního duševního stavu a společenské situace. Rodič si vytváří svou vlastní soustavu výchovných prostředků, na základě snahy o rovnováhu a přiměřenost, vztahující se k chování dítěte (Matějček, 2007).

4.1 Odměny

Čapek (2008, s. 31) definuje odměnu jako „působení, spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému radost a uspokojení některých jeho potřeb.“

Odměny mohou vést k vytvoření transakčního postoje, to znamená, že děti budou, výměnou za určité chování, očekávat odměnu. Projevem pak může být to, že dítě při žádosti, aby něco udělalo, reaguje například slovy: „Co mi za to dáš?“ nebo „Co z toho budu mít?“ (LoBue, 2018).

Odměny také mohou vést k efektu **nadměrného ospravedlnění**, což je jev, kdy odměna za vykonání určité činnosti, ve skutečnosti snižuje vnitřní motivaci k jejímu vykonání a nikoliv naopak, jak by mohlo být očekáváno. Například může docházet k utváření dojmu, že odměňované chování je obtížné nebo nepříjemné, i když ve skutečnosti být nemusí (LoBue, 2018). Obdobně tomu může být v případě prosociálního chování, kdy jeho odměňování vyvolá pochybnosti o skutečném motivu, který jedince k prosociálnímu chování vede a tím může být značně sníženo (Bénabou & Tirole, 2006).

4.1.1 Materiální odměny

Za materiální odměnu jsou považované různé větší či menší dary (např. sladkosti, různé předměty, ať už koupené či vlastnoručně vyrobené) a peníze. Tento druh odměny může velmi narušovat vztah vychovávajícího a vychovávaného, pokud je udělován za takového chování dítěte, které by mělo být běžnou součástí jeho fungování (např. domácí práce) (Čáp, 1993).

Materiální odměny lze rozdělit na odměny **cílové** a odměny **překvapivé**. Cílové odměny jsou dítěti předem přislíbené za nějaké chování, činnost či úspěch, kdežto odměnami překvapivými je spíše obdarováno, bez předchozího slibu a očekávání (Říčan, 2014). Cílové odměny podřívají vnitřní motivaci jedince (Lepper et. al., 1973).

4.1.2 Nemateriální odměny

Nemateriální odměny, nazývané též jako „morální“ nebo „emoční“, jsou „pochvaly, projevy sympatie, kladného citového vztahu, kladného společenského hodnocení“ (Čáp,

1993, s. 315), realizace činností nebo zážitků, které jsou dítětem žádoucí, často společně s rodičem (Čapek, 2008).

Pochvala saturuje potřebu uznání, výkonu a porozumění, obzvláště, pokud je její verbální vyjádření spojené s pozitivním faciálním výrazem (Čáp, 1993). Chápat pochvalu a reagovat na ní, dítě začíná již kolem prvního roku života (Říčan, 2013), přičemž výsledky výzkumu (Gibb et al., 2022), který se na výzkumném vzorku 234 dětí ve věku 7-11 let, zaměřil na proměny vnímavosti a nervové odezvy k zisku a ztrátě, ukazují, že vnímavost a nervová odezva na ztrátu, je u dětí mladších 8 let vyšší, než reakce na zisk, zatímco u dětí starších 10 let je to naopak.

Pokud je odměňování dítěte, ať už hmotným dárkem nebo slovní pochvalou, příliš časté, může vyvolávat pocit, že láska rodičů je podmíněná úspěchem a chováním, které je, dle nich, považováno za správné. Je možné, že dítě pak bude mít tendenci se příliš zaměřovat na úspěch a vyhýbat se činnostem, které jsou složitější, tudíž s sebou nesou vyšší riziko neúspěchu. Jedná se zejména o pochvaly, které jsou formulovány jako **hodnocení celkových schopností** dítěte, či jeho charakteru (např. „Jsi génius!“). Dítě si pak spojuje svůj úspěch se svou vlastní identitou může mít obavy ze ztráty uznání rodičů, což ho brzdí v rozvíjení se a zkoušení nových věcí, jelikož by v případě neúspěchu mělo pocit, že jako člověk selhalo (Markham, 2013).

Vhodnějším způsobem je pochvala, která se zaměřuje na snahu, **proces činnosti a dílčí chování**, než na úspěch samotný (např. „Opravdu ses velmi snažil při učení se vyjmenovaných slov a už jich znáš mnohem více, než minulý týden!“). Tyto výchovné prostředky jsou nejvíce prospěšné, pokud jsou udělovány výjimečně, například pro zvláštní zdůraznění nějakého činu, chování či jednání (Markham, 2013).

Alfie Kohn (1994) je zastáncem stanoviska, že chválit děti není dobré, jelikož pochvaly jsou druhem vnějších odměn a ty působí negativně na vnitřní motivaci k opakování určitého chování. Dítě se pak chová žádoucím způsobem zejména v situacích, kdy očekává, že jeho chování bude odměněno pochvalou. Dalším rizikem může být vyvolání rostoucí závislosti na získání souhlasu někoho jiného, namísto vytvoření si vlastních kritérií úspěšné činnosti.

Říčan (2013) naopak uvádí, že na ocenění od druhých je přirozeně závislý každý člověk, ale podstatné je, umět se bez něho v jistých případech a situacích obejít a ocenit se sám. Dítě se učí samo sebe chválit na základě kontaktu s dospělými a jejich způsobů chválení, proto by udělené pochvaly měly být konkrétní, zaměřeny spíše na proces činnosti, než na výsledek. Nemělo by se jednat o stereotypní výrok, nýbrž o zpětnou vazbu, z níž je rozpoznatelný skutečný zájem.

Odměna v podobě pohlazení, úsměvu či pochvaly, bývá často spíše přirozeným projevem radosti, než plánovitou činností. Její důležitost pro dítě se odvíjí od významnosti osoby, která ji uděluje (Říčan, 2013).

4.2 Tresty

„Trest je záporný podnět nebo jejich souhrn (...), situace vyvolávající nelibost či bolest (...), znamená ukončení určité reakce, aniž by nabízel reakci jinou; výsledkem je, že může vzniknout reakce ještě méně žádoucí, např. strach, odpor k trestající osobě, situaci, místu (...) případně agresivní chování“ (Hartl & Hartlová, 2004, s. 628).

Markham (2015, s. 175) trest definuje jako „postup, jehož cílem je způsobit **fyzickou** nebo **psychickou újmu**“, která by měla zajistit, aby se jedinec poučil z chování, které je dospělým jedincem nežádoucí a již ho neopakoval.

4.2.1 Funkce trestů

Vaníčková (2004) a Matějček (2007) píší, že každý trest má v podstatě tři hlavní funkce:

1. **Náprava škody** – trest by se měl vztahovat k nápravě škody, kterou dítě svým jednáním způsobilo jiné osobě, nebo na nějaké věci. To může napomáhat k budování představy o spravedlnosti (Matějček, 2007). V opačném případě, kdy trest není zaměřen na kompenzaci škody, ale slouží například k odreagování frustrace rodiče či je projevem nenaplněných očekávání, může vést k pocitům křivdy (Vaníčková, 2004), hněvu, vzdoru, touze po pomstě a zároveň tím je poškozován vzájemný vztah dítěte a rodiče (Kohn, 1994).

2. **Zabránění opakování** - je založené na nepříjemném zážitku, spojeném s určitým typem chování (Matějček, 2007) a cílem je, aby se potrestaný takovému chování buď vyhýbal, nebo aby došlo k jeho vyhasnutí.

Trest sice působí inhibičně, ovšem v důsledku trestání může docházet i k inhibici plošné, která nezabrání pouze opakování jednoho typu chování, ale tlumí veškerou aktivitu dítěte. Trest sám o sobě nedává dítěti informaci o tom, jak by mělo vypadat žádoucí chování, ale pouze o tom, jaké chování je nežádoucí. V případě, že trest není doplněn informací o žádoucím chování, s největší pravděpodobností nebude dosaženo ani žádoucí změny. Matějček (2007, s. 31) uvádí: „teprve, když už víme, co je správné, může nás trest udržovat ve správných kolejích, zachce-li se nám z nich vybočit.“

3. **Zbavení viníka pocitu viny** - někteří jedinci tresty nevědomě vyhledávají v důsledku pocitu viny (Sillamy, 2001). Pokud je použit trest k tomu, aby se dítěti ulevilo od pocitu viny, je podstatné, aby bylo nevhodné chování trestem skutečně odčiněno a tudíž dítěti následně nebyl jeden a ten samý prohřešek, který s sebou nese emocionální doprovod, několikrát připomenut (Vaníčková, 2004). Jestliže trest „nezapadá do představy spravedlnosti, jak si jí dítě zatím vytvořilo, a je přijímán jako násilí nebo msta, pak ovšem výchovnou situaci jen zhoršuje“ (Matějček, 2007, s. 38).

4.2.2 Psychické tresty

Psychický trest je formou trestání, kdy rodič nebo jiná autorita používá **verbální, emoční** nebo **sociální prostředky**, za účelem způsobit dítěti duševní bolest či újmu. Často jsou používány místo fyzických trestů, a nebo k jejich doplnění (Sachs-Ericsson et al., 2006).

Často zahrnují projevy verbálního násilí, jakými jsou urážky, nadávky, výčitky, zesměšňování, vyhrožování fyzickým či jiným trestem (Sachs-Ericsson et al., 2006). Verbální zneužívání v dětství zvyšuje riziko rozvoje **negativního kognitivního stylu**, který je rizikovým faktorem pro rozvoj deprese (Gibb, 2002, dle Sachs-Ericsson et al., 2006). Kognitivní styl je charakteristický způsob přisuzování příčin negativních životních událostí stabilním, vnitřním a globálním faktorům a negativní posuzování sebe sama, založené na negativních sebeschématech, které se mohou rozvinout v důsledku snahy dítěte pochopit, proč se k němu dospělí chovají takovým způsobem (Aloy et al., 2004, dle Sachs-Ericsson et

al., 2006). Verbální zneužívání v dětství souvisí i s internalizačními příznaky v dospělosti (Sachs-Ericsson et al., 2006).

4.2.3 Fyzické tresty

Fyzický trest je, dle příručky *Bití lidí je špatné a děti jsou také lidé* (2002), jakýkoli akt, při kterém má **fyzická síla** distributora trestu způsobit určitý stupeň **utrpení, bolest** nebo **nepohodlí** trestanému jedinci. Forma tělesných trestů je rozmanitá, může se jednat například o bití dítěte rukou, či nějakým předmětem, kopání, třesení, házení, tahání za vlasy, nucení dítěte k setrvávání v nepříjemných polohách, svazování končetin, přivazování dítěte k objektům, zalepování úst lepící páskou, ponořování do studené vody, zavírání nebo zamykání do malého prostoru nebo nucení k požívání něčeho, co není jedlé (např. vyplachování úst mýdlem).

Hranice mezi tím, co je fyzickým trestem a co je fyzickým týráním, je velmi tenká. Definice, která byla konsenzuálně přijatá výborem pro práva dětí OSN a úřadovnou pro týrání dětí SZO, říká, že „tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy (modřiny, škrábance apod.)“ (Vaníčková, 2004, s. 33). Ve slovníku Hartla a Hartlové (2004, s. 636), je tělesné týrání vymezeno jako „bití, odpírání jídla a dalších základních potřeb“ nebo „nezabránění ublížení, či utrpení dítěte“.

Ministerstvo práce a sociálních věcí každý rok eviduje přibližně 2500 případů dětí ohrožených domácím násilím, přičemž pomoci se jim dostává za velmi dlouhou dobu. Výzkum Centra LOCIKA (2018), na základě analýzy dat klientů, došel ke zjištění, že v České republice uběhne od první identifikace problému někdy až 6 let, než se ohroženému dítěti dostane odborné pomoci. U krajů, v kterých funguje Centrum LOCIKA, pomoc někdy přichází i za méně než rok. Ovšem, i to je v životě dítěte stále velmi dlouhá doba.

Někteří jedinci se vyznačují faktory, které přitahují ostatní k tomu, aby s nimi zacházeli špatně, což se nazývá abuzabilita. Jedná se například o fyzický handicap, plačtivost, opožděný vývoj, či naopak předčasnou zralost (Hartl & Hartlová, 2004).

UNICEF v roce 2001 realizoval průzkum veřejného mínění mezi dětmi a mladistvými od 9 do 17 let věku. Průzkum proběhl ve 35 zemích Evropy a Střední Asie, pomocí 15 200

rozhovorů. Bylo zjištěno, že šest z deseti dětí se setkává s přítomností násilného nebo agresivního chování ve svých rodinách.

Gershoff (2002) ve své metaanalýze uvádí, že tělesné tresty mají pouze jediné pozitivum, a tím je možnost okamžitého přiměnění dítěte k poslušnosti. Zároveň existuje velké riziko, že tělesné tresty mohou ze své podstaty přerůst ve fyzické týrání. Bylo zjištěno, že v dlouhodobém horizontu mají tělesné tresty řadu **negativních účinků**, které podle Vaníčkové (2004) nesouvisí pouze s fyzickou bolestí trestaného, ale mají přesah i do roviny psychické a emocionální.

Trestání u dítěte vyvolává **strach z rodičů**. Ve skutečnosti se dítě tělesným trestem neučí, jak změnit své chování k lepšímu, ale učí se, jak se **vyhýbat přistižení** při činnosti, která by mohla být potrestána (O'Donnell, 2018).

Metaanalýza (Gershoff & Grogan-Kaylor 2016), provedena výzkumnými pracovníky z University of Texas at Austin, se zaměřila na plácnutí, jakožto specifickou formu fyzického trestu. Plácnutí bylo operacionalizováno jako úder otevřenou rukou do zad, zadku nebo končetin. Výsledky poukazují na skutečnost, že plácnutí zvyšuje pravděpodobnost řady nežádoucích důsledků. Čím častěji je jedinec ve svém dětství vystaven plácnutí, tím větší je pravděpodobnost přítomnosti projevů **antisociálního chování** a **problémů s duševním zdravím** v dospělosti a také je pravděpodobnější, že bude užívat fyzických trestů na svých vlastních potomcích, což odkazuje na tzv. **transgenerační přenos** výchovných strategií.

Zpráva UNICEF z roku 2014 uvádí, že občasné naplácání svému dítěti využívá celosvětově přibližně 80% rodičů. Gershoff (2016) píše, že naplácání je pro dítě spojeno se stejnými negativními důsledky jako fyzické týrání, pouze v menší míře, nicméně společnost považuje naplácání a fyzické týrání za dva zcela odlišné způsoby jednání.

Za nejčastější formu trestu v naší kultuře je považována facka (Vaníčková, 2004). Výzkumný projekt Murraye Strausse (1991, dle Vaníčková, 2004) poukazuje na skutečnost, že fackování dětí je učí **agresi** a zvyšuje jejich pohotovost k násilnému způsobu řešení svých problémů. Fackování se dále pojí s vyšší tendencí k **depresivitě** v dospělosti, **nižší sebekoncepcí** a tendenci k akceptaci méně placené práce.

U jedinců, kteří se v dětství potýkali s fyzickým trestáním, se v dospělosti vyskytuje nějaký druh psychopatie častěji, než u jedinců, kteří žádné fyzické tresty ve výchově

nezažili. Konkrétně se jedná o souvislost se zvýšenou pravděpodobností výskytu deprese a nadměrného **abúzu alkoholu**, či dokonce alkoholové závislosti. Častější je i tendence k **externalizaci problémů**, tedy shledávání příčiny případné obtíže spíše v okolí, než v sobě samotném (Afifi et al., 2006), jelikož fyzicky trestaný jedinec je v pozici oběti a získává tím pocit, že odpovědnost za jeho činy nese ten, kdo udává kontrolu zvenčí (Colorosová, 2017).

Fyzické trestání obecně zvyšuje riziko, že se děti budou chovat agresivně (Vaníčková, 2004), jelikož fyzické tresty souvisí s tzv. nepřátelským atribučním zkreslením, které způsobuje, že děti očekávají nepřátelské chování od okolí a jsou připravené na to, aby nepřátelství opětovaly (Gershoff, 2002).

Přijímání tělesného trestu od rodiče, případně jiné milované osoby, je rizikem pro vytvoření **spojení bolesti s láskou** (Vaníčková, 2004). Studie, kterou realizovala Elizabeth T. Gershoff (2018), se zabývala souvislostí fyzického trestání v dětství a páchaným fyzickým násilím na romantických schůzkách v mladém dospělosti. Bylo prokázáno, že jedinci, kteří byli v dětství fyzicky trestáni, v mladém dospělosti páchali fyzické násilí na romantických schůzkách o 29% více, než jedinci, kteří fyzicky trestáni nebyli. Výsledky studie podporují stanovisko, že lidé, na základě fyzických trestů, nahlíží na násilí jako na přijatelnou součást blízkých vztahů.

Neurovědecký výzkum (Tomoda et al., 2009) ukázal, že děti, pravidelně dostávající výprask, definovaný jako: „alespoň jeden výprask měsíčně po dobu delší, než tři roky, často s použitím různých předmětů (např. pásek, vařečka)“, mají méně šedé hmoty v určitých oblastech prefrontálního kortexu, které jsou spojovány s agresí, rozvojem deprese a závislosti, ale také s kognitivními výkony. Byla zjištěna významná korelace mezi množstvím šedé hmoty v těchto oblastech mozku a výkonem dětí v IQ testu WAIS-III.

4.3 Vztah odměn a trestů k motivaci

„Motivace je stav, který aktivuje chování a dává mu směr“ (Nolen-Hoeksema et al., 2012). Je to „souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního“ (Plhánková, 2007, s. 319) Motivy jsou úzce spjaty s emocemi, vzájemně se ovlivňují a podmiňují. Projevují se tím, že se jedinec snaží něco

získat, a nebo se něčemu vyhnout. Motivy se liší svou silou, která ovlivňuje intenzitu a kvalitu chování (Plháková, 2007).

Tradičně lze rozlišit motivaci na **vnější** a **vnitřní**. Vnější motivace se vztahuje k chování, které je podníceno vnějším stimulem, neboli pobídkou (Cherry, 2023) a je obvykle prožívána jako řízená a neautonomní (Ryan & Deci, 2020). Pobídky mohou být dvojího druhu:

- (1) **Pozitivní pobídky** - odměny získané za provedení určitých činností.
- (2) **Negativní pobídky** – tresty, obdržené za provedení určitých činností (Cherry, 2023).

V případě, že je vnější regulace částečně internalizována, může se přetvořit v regulaci introjektovanou, kde je chování regulováno vnitřní odměnou v podobě sebeúcty za úspěch, či snaze o vyhnutí se negativním emocím za neúspěch (Ryan & Deci, 2020).

Vnitřní motivace se vztahuje k činnostem, kde určité chování nevychází z vnějšího stimulu, ale z potřeb a zájmů člověka. Vnitřně motivovaný jedinec něco dělá z **pocitu smysluplnosti**, pro **potěšení a zájem**, vztahující se k činnosti samotné. Činnost ho může bavit, a nebo na ní může nahlížet jako příležitost k objevování a učení (LoBue, 2018). To ale neznamená, že vnitřně motivované chování nepřináší žádné odměny, jelikož za odměnu může být v širším rámci považována i odměna vnitřní, tedy například prožívání pozitivních emocí (Cherry, 2022).

Vnitřní motivace je považována za důležitou pro pohodu a duševní zdraví jedince, souvisí spíše s osvojením si a dobrým zvládnutím činnosti, než s výkonem (Gottfried, 2022) a také se pojí s tendencí k větší kreativitě (Cherry, 2022). Příkladem vnitřně motivovaného chování je hra, zkoumání a činnosti podnícené zvědavostí, protože nebývají závislé na vnějších podnětech, ale poskytují vlastní uspokojení a radost (Ryan & Deci, 2020).

Vnitřní motivaci výrazným způsobem posiluje možnost svobodné volby, která podporuje autonomii a pocit větší odpovědnosti za prováděné činnosti (Bao & Lam, 2008, dle Ryan & Deci, 2020).

Nástroje vnější motivace, ze své podstaty, **podrývají motivaci vnitřní**. V jedné z prvních studií, které se touto skutečností zabývaly (Deci, 1971), výzkumníci požádali dvě skupiny vysokoškolských studentů, aby řešili manipulační hlavolamy s názvem

„soma cube“, v rámci domnělého výzkumu, zaměřeného na řešení problémů, a to ve třech po sobě jdoucích sezeních. První sezení probíhalo u obou skupin stejně, rozdíl byl učiněn při druhém sezení, kdy studenti z první skupiny, za každý zdárně vyřešený hlavolam, dostali finanční odměnu, kdežto studenti z druhé skupiny nikoli. Při třetím sezení pak nedostala zapláceno ani jedna skupina a poté, co výzkumník oznámil, že čas pro řešení hlavolamu, vypršel a na chvíli je ponechal v místnosti o samotě, členové skupiny, kteří při předešlém sezení nedostávali finanční odměny, měli větší tendenci se dále věnovat řešení hlavolamů, než členové skupiny, která před tím finanční odměny dostávala. Ti měli větší tendenci přesměrovat svou pozornost k jiné činnosti, například ke čtení časopisů.

Přidání vnější odměny k činnosti, která na jedince působí zajímavě a poutavě, může vyvolat efekt, již zmiňovaného, **nadměrného ospravedlnění**, v jehož důsledku si jedinec své zaujetí vysvětluje spíše v souvislosti s příslibenou odměnou než s vnitřním uspokojením. Důvodem k plnění úkolu se pak stává očekávaná odměna, což negativně ovlivňuje vnitřní motivaci (LoBue, 2018).

K obdobnému zjištění došla i další ze studií (Lepper et al., 1973), kde dětem předškolního věku byla nabídnuta sada barevných fixů na kreslení. Děti byly následně rozděleny do tří experimentálních skupin, z nichž každá byla vystavena jiným podmínkám. První skupině výzkumníci řekli, že za kreslení si s fixami získají certifikát a zlatou pečeť se stuhou, tudíž děti souhlasily s vykonáváním činnosti s očekáváním zisku vnější odměny. Děti z druhé skupiny o odměně nebyly informovány dopředu, ale dostaly ji nečekaně, až jako překvapení poté, co si s fixami kreslily. Dětem z třetí skupiny žádná odměna příslibena nebyla a ani ji po dokončení činnosti neobdržely. Výsledky ukázaly, že děti, které dopředu očekávaly, že za kreslení dostanou odměnu, projevovaly po odměnění výrazně menší zájem o další kreslení si s fixami, než děti ze zbylých dvou skupin, kde zájem zůstal stejný.

II. Praktická část

V praktické části jsem pomocí polostrukturovaných rozhovorů s rodiči zkoumala, jak vnímají otázky odměn a trestů ve výchově a jak je reflektují.

5 Metodologie výzkumu

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem tohoto výzkumného šetření je zmapovat:

Jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem a za jakých okolností je používají a jak to reflektují.

Práce se také zaměřuje na možný transgenerační přenos a subjektivní vnímání partnerského souladu ve strategiích odměňování a trestání.

Pro naplnění cíle výzkumu byly stanoveny tyto výzkumné otázky a podotázky:

- **VO1:** Jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově?
 - **Podotázka 1 k VO1:** Jakým způsobem a za jakých okolností rodiče používají tresty ve výchově?
 - **Podotázka 2 k VO1:** Jakým způsobem a za jakých okolností rodiče používají odměny ve výchově?
- **VO2:** Jak rodiče reflektují používané strategie odměňování a trestání?
 - **Podotázka 1 k VO2:** Jak rodiče vnímají výchovný přístup svých vlastních rodičů?
 - **Podotázka 2 k VO2:** Jaká je subjektivně vnímaná shoda s druhým rodičem v odměňování a trestání?

Pomocí stanovených výzkumných otázek a podotázek jsem vytvořila tematické okruhy do rozhovoru.

5.2 Výzkumný design

K realizaci výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní výzkumný design, který je procesem hledání a porozumění, za účelem vytvoření komplexního, holistického obrazu o dané problematice. Předností kvalitativního výzkumu je získání hloubkového popisu případů

a podrobných informací. Základními metodami v kvalitativním přístupu jsou pozorování a analýza textů a dokumentů, rozhovor, audio a videozáznamy (Hendl, 2012).

5.3 Výzkumný soubor

Pro výběr respondentů byla zvolena technika **záměrného výběru**, konkrétně se jednalo o výběr na základě dostupnosti. Na respondenty jsem získala telefonní kontakt od paní ředitelky mateřské školy, jednalo se o rodiče dětí, kteří mateřskou školu v minulosti navštěvovaly, a nebo aktuálně navštěvují. Respondenty jsem následně oslovila pomocí telefonního hovoru. Osloveno jich bylo celkem 7, z nichž 6 vyjádřilo zájem o účast ve výzkumu. Výzkumu se tedy zúčastnilo celkem 6 rodičů, 3 matky a 3 otcové.

V následující tabulce je uveden přehled respondentů, kteří byli zapojeni do výzkumného šetření:

Tabulka 1 – Popis výzkumného vzorku

Respondent	Věk	Děti	Věk
Lucie	37	Martínek	12
		Raduška	9
		Tobiášek	7
Veronika	38	Táňa	8
		Emílek	5
		Jůlinka	3
Václav	50	Jiřík	15
		Evička	12
		Maruška	8
Aleš	41	Petřík	12
		Zdenda	9
Dušan	46	Honzík	14
		Karolínka	8
Miluše	38	Adélka	11

5.4 Metoda sběru dat

Sběr dat byl realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Se všemi respondenty jsem se setkala osobně, rozhovory byli realizovány v klidném prostředí, dle jejich výběru. Nejčastěji se jednalo o setkání u mne doma, kde jsem respondentům nabídla čaj nebo kávu, pro zajištění příjemné atmosféry.

Délka rozhovorů byla různá, nejkratší trval 47 minut a nejdelší 1 hodinu a 23 minut. Rozhovory probíhaly od listopadu 2022 do prosince 2022.

5.5 Metoda zpracování a analýzy dat

Byla provedena doslovná **transkripce** audionahrávky do MS Word, včetně zaznamenání emočních projevů. Doslovná transkripce je časově náročným procesem, ale pro podrobné vyhodnocení je nezbytná (Hendl, 2012). Následně bylo provedeno **otevřené kódování**, které spočívalo v tom, že jsem jednotlivé významové části textu opatřila přílehlými kódy.

Pro zpracování a analýzu jsem zvolila mnohonásobnou případovou studii, která je vhodná ke komplexnímu a hloubkovému zkoumání více případů. Zachycuje jejich složitost a celistvě popisuje vztahy, přičemž detailní prozkoumání několika případů může pomoci porozumět případům podobným (Hendl, 2012).

5.6 Výzkumná etika

Pro zachování zásady anonymity, byla změněna jména všech respondentů, rodinných příslušníků a všech ostatních osob, o kterých se v rozhovorech hovořilo. Změněny byly i názvy konkrétních míst pobytu a pohybu.

Všichni respondenti byli před samotným začátkem rozhovoru seznámeni s informovaným souhlasem. V informovaném souhlasu byli seznámeni s tématem a účelem výzkumu. Dále byli informováni o možnosti odstoupení od rozhovoru, ujištění o zachování anonymity a také o skutečnosti, že všechny získané informace budou použity výhradně pro účely výzkumu k mé bakalářské práci. Všechny respondenty jsem se před začátkem rozhovorů zeptala, zda si mohu na své zařízení pořídit audionahrávku, za účelem následného přepisu do textové podoby. Zároveň byli ujištěni, že přístup k audionahrávce budu mít pouze já a po přepisu do textové podoby bude z mého zařízení odstraněna.

Souhlas byl všemi respondenty sdělen verbálně a je zaznamenán v audionahrávce.

6 Výsledky

Výsledky jsou prezentovány nejdříve v jednotlivých kazuistikách a následně jsou společně porovnávány a shrnuty v mezikazuistickém srovnání.

6.1 Případové studie

V této části jsou uvedeny kazuistiky všech šesti respondentů.

Na začátku každé kazuistiky je uveden věk, nejvyšší dosažené vzdělání a aktuální zaměstnání respondenta. Dále je členěna do šesti oblastí, kterými jsou: (1) prokreační rodina, (2) vnímání výchovného přístupu svých rodičů, (3) regulace chování pomocí trestů a odměn, (5) reflexe používaných výchovných prostředků, (6) subjektivně vnímaný partnerský soulad. Pojmy, relevantní pro každou z oblastí, jsou tučně označeny.

6.1.1 Lucie

Lucii je 37 let. Její nejvyšší dosažené vzdělání je magisterské. Pracuje jako učitelka v mateřské škole.

Prokreační rodina

Lucie má se svým manželem 3 děti, synovi Martínkovi je 12 let, dceři Radušce je 9 let a synovi Tobiáškově je 7 let. Na výchově se podílejí společně, ještě s rodiči Lucie, kteří s nimi bydlí v dvougeneračním domě. Lucie říká, že společné soužití funguje dobře.

Vnímání výchovného přístupu svých rodičů

Lucii se líbí, jakým způsobem byla vychovávána a proto takový způsob výchovy **praktikuje i u svých vlastních dětí** „...*moji rodiče, mám pocit, že nedělali nic, co by mi nebylo vyloženo jako příjemné, nebo co bych pak nechtěla já sama uplatňovat ve výchově.*“

Zastává názor, že v době, kdy ona vyrůstala, nebylo nutné děti tolik odměňovat nebo trestat: „...*nedocházelo k nějakému vybočování z toho chování, že ta společnost jakoby fungovala tak jako přirozeněji.*“

Lucie říká, že nikdy **nebyla fyzicky potrestána**, případný nesouhlas s chováním, jí byl rodiči projevován **změnou tónu hlasu a slovně**.

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Tresty

Lucie dětem vyjadřuje svůj nesouhlas, směřující k jejich způsobu chování, nejčastěji **slovně**. To spočívá ve **změně tónu hlasu**, někdy i ve **změně způsobu oslovení**, v zásadě se snaží

na děti nekřičet, ale někdy, když se **rozčílí**, dojde ke **zvýšení hlasu**. Pak se **dotazuje na motivy** určitého způsobu chování. Pokud ale změna tónu hlasu a oslovení, děti k žádoucímu chování nepřiměje, Lucie **přestává reagovat**, což znamená, že „...v některých věcech přestávám fungovat jako matka. Prostě něco za něco.. Já udělám tobě něco a ty teda taky uděláš. A pokud to tak nefunguje, tak si s tím třeba porad' sám. A vidí, že potřebujeme vzájemně komunikovat a že si to musíme vyjasnit. Jinak to fungovat nebude.“ Obvykle to takto bývá, když děti nechtějí uklízet, tráví mnoho času u elektroniky a nebo jsou **drzé**.

Občas udělí **zákaz k používání nějaké věci**, například telefonu, pokud odvádí pozornost dítěte od jiné činnosti, které je potřeba se věnovat (např. úklid, plnění školních povinností). Původně stanovenou délku zákazu, je **ochotná zkrátit**, pokud vidí, že se děti, z vlastní iniciativy, snaží nevhodné chování napravit.

Lucie použila **fyzický trest**, v podobě **výprasku na zadek**, jen jednou, a to u svého nejstaršího syna. Výjimečně své děti **třepne přes zadek**, o čemž ale přímo nemluví jako o fyzickém trestu.

Odměny

Svůj souhlas s tím, jak se děti chovají, Lucie nejčastěji vyjadřuje **slovní pochvalou**, kterou se je snaží je **ocenit** a zároveň **motivovat**. Obsahem je také vyjádření **emocí, které to v ní vyvolalo**: „...že jsou šikovné a že jsem na ně třeba pyšná (...), když zahraje třeba na koncertě, tak jsem na něj pyšná. Že opravdu něco dokázal (...) a že mám z toho radost.“

Děti odmění i **materiální odměnou**, dle jejich vlastního výběru (např. hračky, sladkosti), což vždy doplňuje i **pozitivním slovním hodnocením**. Materiální odměnu si mohou děti zasloužit **výjimečným činem, chováním či zásluhou**, například dobrými známkami ve škole, účastí na mimoškolních aktivitách, v rámci kterých vystupují na koncertech, a nebo tím, že „...udělaly, co standartně nedělají, třeba si po sobě samy něco uklidí nebo to udělají tak, aby mi udělaly radost...“ Odměňování přichází pravidelně „...máme to takhle nastavené. Takže určitě bych řekla, že to **očekávají**, že něco přijde.“

Reflexe používaných výchovných prostředků

Lucie často o své výchově **pochybuje** v kontextu **požadavků dnešní společnosti**, zda je vhodná k tomu, aby děti ve společnosti obstály a ubránily se případným negativním

vlivům: „...v téhle době potřebujou mít trochu ostré lokty, protože jinak by je ta doba asi úplně semlela.“

Bezprostředně po potrestání dítěte **nad svou reakcí přemýšlí**, většinou jí hodnotí jako přijatelnou, ovšem není na sebe pyšná za situace, kdy reaguje impulzivně a na děti zvyšuje hlas, a nebo křičí. Většinou jí k tomu vede **únava, zahlcenost povinnostmi a rozčilenost** z dětské neposlušnosti. Potom pociťuje **vztek a naštvání**, na sebe (za svou reakci) a na dítě (za to, že se chovalo nežádoucím způsobem). **Impulzivním reakcím se snaží předcházet** tím, že se ve vypjatých situacích nejdříve zhluboka nadechne a dopřeje si chvíli na rozmyšlenou „*aby právě nedošlo k takovému vyhocení. A nedošlo následně na zpytování svědomí.*“ A pak až začíná jednat. **Své chování také někdy reguluje na základě srovnání s vlastními rodiči:** „...oni by se snažili jakoby klidněji třeba vyjednávat nebo řešit tu situaci klidněji a já mám pocit, že pak zbytečně zvyšuju hlas a že zbytečně jakoby křičím.“

Vyčítá si, že se jednou, u svého nejstaršího syna, uchýlila k **výprasku na zadek**. Bylo to v situaci, kdy se její syn vztekal, protože nechtěl jít domů z dětského hřiště, „...a jste ráda, že ho táhnete domů a tam mu třeba opravdu jako dáte na zadek, protože nechcete před těmi všemi lidmi mu na tu prdel dát...“ Velkou roli hrála **únava**, spojená s **bezmocí** a **hněv**. Bezprostředně poté svou reakci zhodnotila jako nepřiměřenou a bylo jí to velmi **líto**. Uvědomila si, že „...opravdu nechci, aby byly fyzicky trestání a opravdu mám pocit, že to k ničemu nevede, akorát by se bály. A to ne, to prostě nechci, není to přirozené, aby se bály, že dostanou.“ A k výprasku na zadek už nikdy nedošlo.

Ve chvílích, kdy se děti chovají nežádoucím způsobem a Lucie změní tón hlasu i způsob jejich oslovení, ale ony na to nereagují, pociťuje **bezmoc** a **lítost**. Pak na ně většinou přestává reagovat a když si to dítě následně uvědomí a přijde si o tom promluvit, pociťuje **úlevu**.

Myslí si, že by měla být důslednější v dodržování zákazů, které stanoví: „...že potom to dítě vyčítí, že na Vás má trošičku páku nebo že s Vámi může trochu manipulovat...“ Zároveň si ale myslí, že **zákazy nejsou dobrým výchovným prostředkem**: „...sice to zakážete, ale to dítě hledá nějakou cestu, jakým způsobem ten zákaz obejít a pak je to ještě horší.“ **Neztotožňuje se s udělením zákazu účastnit se na nějaké společné rodinné aktivitě:**

„To mi přijde, že už nesouvisí s potrestáním té věci, které se to týkalo. To mi přijde, že to dítě odsouváte úplně někam mimo a to zase si myslím, že takhle by rodina fungovat neměla...“

Smysl materiálního odměňování spatřuje v **motivaci** k opakování žádoucího chování „...když něco dostanou a vidí, že je to proto, že se snažily, tak ta snaha potom přetrvává dál.“ Když dítě odmění, pociťuje **radost** – z toho, že mu to může dopřát a také z toho, že i dítě má z odměny radost. Mívá pocit, že děti odměňuje příliš, ale „...už jsme si to takhle nastavili a těžko se už potom zase těm dětem z toho slevuje, když jsou na to takhle navyklé.“ Nejvíce je odměňován nestarší syn, jelikož se narodil s vrozenou vadou a Lucie má tendenci každý jeho úspěch o to více ocenit, zároveň uvádí, že doposud je velmi obtížné mu vysvětlit, proč **po narození dvou mladších sourozenců jeho odměny již nemůžou být tak hodnotné a časté**, jako tomu bylo dříve.

Na základě toho, že jsou děti odměňovány, Lucie očekává, že se budou chovat tak, jak by si přála, „ale nefunguje to pokaždé.“ Lucie pociťuje **lítost** a **bezmoc**, „že opravdu nevíte, jakým způsobem je přimět k tomu, aby poslechlly nebo aby to udělaly tak, jak si to přejete Vy.“

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Na **věcných odměnách** se s manželem **domlouvají společně** a společně je také **pořizují**, ovšem manžel někdy **nesouhlasí s jejich množstvím a velikostí**. S pozitivním slovním hodnocením a pochvalami manžel souhlasí.

Trestání přichází od každého z nich **zvlášť**, v závislosti na situaci, ve které se nachází. U dvou mladších dětí se shodují, ovšem Lucie mívá pocit, že **tresty, které manžel uděluje nejstaršímu synovi, jsou nepřiměřené**. Jedná se například o zákaz telefonu, nebo příkaz k okamžitému vypnutí televize: „...mám pocit, že musíme trošku ještě se domlouvat (...), A ne okamžitě stop a konec.“

Manžel původně zastával názor, že **fyzické tresty** jsou nezbytnou součástí výchovy, prý možná i proto, že on sám byl v dětství fyzicky trestán. Lucie tento postoj nechtěla akceptovat, tudíž se **domluvili**, že je nebudou používat.

O **nesouladech si povídají v soukromí**, jelikož Lucie nechce před dětmi podrážet manželovu autoritu. Snaží se mu přiblížit svůj názor a vysvětlit, jak by s dané situací reagovala ona.

6.1.2 Veronika

Veronice je 38 let, její nejvyšší dosažené vzdělání je bakalářské. Pracuje jako vedoucí školní jídelny a zároveň jako asistentka paní ředitelky v mateřské škole.

Prokreační rodina

Veronika má se svým manželem 3 děti, dceři Táně je 8 let, synovi Emílkovi je 5 let a dceři Júlince jsou 3 roky. Na výchovu je téměř sama, jelikož manžel je velmi pracovně vytížen.

Vnímání výchovného přístupu svých rodičů

Uvádí, že byla hodné dítě „...*takže nebylo potřeba nějaký zákazy, ani zarachy.*“ Vzpomíná si, že občas byla **fyzicky potrestána**, „...*naši mi dávali přes zadek vařečkou, no do teďka si na ní pamatuju, nebylo to moc, já byla hodný dítě, ale pamatuju si na to.*“

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Testy vnímá jako důležitou součást výchovy „*aby ty děti měli nějakou stopku, co jo a co ne, aby člověku nepřerostly, jak se říká, přes hlavu*“, ale musí být přiměřené. Odměny vnímá jako způsob podnícení další dětské snahy.

Tresty

Nesouhlas s dětským chováním Veronika nejdříve vyjadřuje **slovně**: „...*jsem docela jako flegmatik, jako klidnej člověk, takže to říkam nejdřív v klidu*“. Ale pokud se děti nezačnou chovat žádoucím způsobem, Veroniku to **rozčílí** a po **několikerém opakování** „*třeba třikrát, čtyřikrát (...), tak zvýším hlas.*“ Když následně dojde ke zklidnění afektu, o své reakci přemýšlí. Pokud má dojem, že řekla něco ošklivého, tak se dětem omluví, „*ale když vím, jako že to bylo právem, tak to nechám jako bejt.*“

Dokáže jí rozčílit, když děti něco **zatajují**, **nechtějí uklízet**, a nebo **neuposlechnou**, i když jsou několikrát upozorněny.

Svým dětem stanovuje **zákazy**, často v doprovodu **hněvu a rozčílení**. Vztahují se k používání **určité věci** (např. mobilní telefon), pokud odvádí pozornost od jiné činnosti, kterou je potřeba splnit, a nebo jako potrestání jiného nežádoucího chování. Když následně dojde ke zklidnění afektu, nabídne svým dětem možnost odčinit si zákaz kognitivními aktivitami (např. čtení, diktát, řešení příkladů), a nebo pomocí v domácnosti (např. vyndat nádobí

z myčky, uklidit si pokoj). Také **vyhrožuje zákazem nějaké činnosti**, o které ale už dopředu ví, že ve skutečnosti zakázána nebude: „...vždycky mu vyhrožuju, že nepůjde na fotbal, ale to je špatný, protože to je sport. Takže to je jasný, že půjde.“; „...řekla jsem, že nepůjdou na rozsvícení Vánočního stroměčku. A to přitom vím, že půjdou.“; „...třeba chodí za kamarádkama, často, tak jí řeknu, že tam nepůjde.“ V takových případech většinou nenabízí dětem možnost odčinění si zákazu, ale po nějaké době, kdy nad vyhrožováním přemýšlí, se dětem omluví a zákaz sama zruší.

Fyzické tresty, „třeba plácnutí po zadečku nebo přes ruku“, Veronika používala zejména u nejstaršího dítěte, když ani po několikerém opakování neukončilo nežádoucí chování. Postupně je ale přestala téměř zcela používat, kromě výjimečných případů, kdy dítěti **hrozilo nějaké zranění**: „když jim bylo třeba rok a půl nebo dva roky, hodně často ty děti hází věcmi. Nebo strkají prstíky tam, kam nemají, že třeba pak si je skřípnou.“

Svou nejmladší dceru nechává o samotě, když se vzteká kvůli tomu, že Veronika nechce vyhovět nějakému jejímu požadavku: „Třeba se mi vztekla v autě, tak jsme přijeli domů a nechala jsem ji v tom autě, než prostě ona se jako **uklidní a srovná si to v hlavičce**.“; „...když jsme doma, tak já prostě odejdu pryč, do jiný místnosti.“

Odměny

Svůj souhlas s tím, jak se děti chovají, Veronika nejčastěji vyjadřuje **slovní pochvalou**, která slouží k ocenění a také různými **projevy lásky**: „dám jim pusu nebo je obejmu.“

Někdy je odmění i **materiálně**, tím, co mají rády (např. sladkosti, pomůcky na tvoření). Tyto odměny jsou **neočekávané** a jsou uděleny za **výjimečný čin, chování či zásluhu** (např. účast na koncertě v rámci mimoškolní aktivity).

Když Veronika pociťovala bezmoc, hněv a netrpělivost, protože její dítě bylo vzdorovité a nechtělo spolupracovat, zkoušela ho přimět k žádoucímu chování **slíbením odměny**, ale „postupně jsem zjistila, že to prostě nepomůže.“

Reflexe používaných výchovných prostředků

Veronika si myslí, že by měla jednat **méně impulzivně**: „Hlavně s tím křičením, člověk si říká, jestli se nemá víc uklidnit, míň se nechat strhnout těma emocema a víc si to jako promyslet (smích).“ Udělení zákazu hodnotí jako „pohodlnější a lepší, protože když máte 3 děti, tak to

už si pak připadám, že celý den jenom křičím (smích).“ V situacích, kdy pak děti musí něco splnit, aby byl zákaz zrušen, se cítí „dobře, že jsem na to vyzrála, že aspoň za to něco jako udělá.“

Po fyzickém potrestání dítěte, měla Veronika **výčitky**, „...proč jsem to vlastně udělala, když já sama jsem se u toho v dětství cítila hrozně“ a pociťovala **lítost**. Postupně fyzické tresty přestala téměř zcela využívat „stejně ty děti ani neví jako proč a za co to je, takže nijak to svý chování nenapraví, jen je to prostě bolí“. Jednou svým dětem **vyhrožovala**, že **dostanou na zadek vařečkou**: „...že jsem ukázala měchačku (smích) a říkala jsem, že od babičky jsem s ní dostávala.. To jsem ale jenom vyhrožovala, prostě to mám tak, že se mi to nelíbilo, tak to nechci dělat.“

Když dětem koupí hmotnou odměnu, **těší se**, až je obdaruje. Pak prožívá radost, jak při hmotné odměně, tak i při slovní pochvalě, „to mám radost a hlavně i z toho, jak mají oni radost.“

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Veronika říká, že se svým manželem se **z velké části shodují**. Manžel někdy nedbá na dodržení toho, co ona dětem stanoví. Veronika pak cítí „lítost a zároveň se cítím, jako že mě nerespektuje.“ A ihned se vůči tomu slovně ohradí, manžel pak často „bere zpátečku, takže občas pak i začne souhlasit se mnou.“

Když byla s dětmi na mateřské, „...to jsem opravdu jako s nima byla jako celý den, tak občas už toho člověk má taky dost“, manžel jí upozornil na to, že na děti nejspíš **křičí přespříliš**. Její první reakcí na takové sdělení, byl vztek na manžela: „...proč to vůbec řeší, že mu do toho přece nic není“, následně o tom ale přemýšlela a uznala, že má pravdu. Naopak nebere v potaz, když manžel říká, aby Jůlince „dala na zadek“, pokud se vzteká, jelikož je to proti jejímu přesvědčení.

6.1.3 Václav

Václavovi je 50 let, jeho nejvyšší dosažené vzdělání je magisterské. Pracuje jako zahradní architekt a zároveň se věnuje internetovému marketingu.

Prokreační rodina

Václav má se svou manželkou 3 děti, synovi Jiříkovi je 15 let, dceři Evičce je 12 let a dceři Marušce je 8 let. Žijí společně a společně se podílejí i na výchově dětí. Václav i jeho manželka jsou **křesťané** a **ke křesťanské víře vedou i své děti**: „...*snažíme se, aby taky ctily Boha a prostě aby s ním v životě počítaly.*“

Václav své děti „*nejvíc svým příkladem*“, vede k uznávání hodnot, které považuje za univerzální, jsou jimi **úcta** k ostatním, **laskavost** k sobě i druhým a ochota **pomáhat**.

Vnímání výchovného přístupu svých rodičů

Václavovi se velmi líbí způsob, jakým byl on sám v dětství vychováván: „*Já jsem měl oba rodiče skvělý. Rodina nám skvěle fungovala, takže to, co fungovalo u nás, tak vlastně nějak se snažím jako aplikovat i teď. (...) Snažíme se respektovat děti, mít je rádi hlavně. A zároveň jim nastavovat nějaký hranice. (...) Snažíme se jim dát prostor v tom, aby si samy něco vybraly nebo si řekly, co chtějí, ale zároveň, aby věděly, že konečný slovo máme my.*“ Vzpomíná si, že do přibližně čtyř let věku „*jsem byl taky bit za věci, který jsem prostě neměl dělat...*“ Fyzicky byl sice trestán velmi málo, ale do dnes na to má živé vzpomínky.

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Václav říká, že „*opravdu nejdůležitější je ten vztah. A ty odměny a tresty jsou jenom pomůckou, někdy. Ale prostě ten vztah se tím nevybuduje. Naopak, když je ten vztah, tak není potřeba ty odměny a tresty tolik používat.*“ Tresty vnímá pouze jako nástroj, který může dětem někdy pomoci si uvědomit následky svého chování. Nemateriální odměny vnímá jako prostředek, jak dát dítěti zpětnou vazbu a motivovat je, kdežto materiální odměny vnímá ve výchově jako nepotřebné.

Tresty

Na nevhodné chování jsou děti upozorněny nejdříve slovně, „*to je vlastně nejčastější a nejjednodušší.*“ S dětmi komunikuje o **motivech** jejich chování.

Zákaz určité věci stanovuje ve chvílích, kdy **odvádí pozornost od jiné činnosti**, kterou je potřeba splnit, nejčastěji to je mobilní telefon nebo počítač. Po tom, co dítě potřebnou činnost splní, si s ním Václav krátce o situaci promluví a zabavenou věc mu vrátí. Někdy

stanovuje i **ultimáta**, kterými vymezí, jaký **zákaz** bude následovat v důsledku nesplnění určité činnosti, „...*má si uklidit pokojík, tak jsem mu říkal, že když si ho do večera neuklidí, tak nebude mít večer třeba mobil nebo se nebude dívat na pohádku.*“

Fyzické tresty, v podobě výprasku na zadek, Václav používal „*třeba než dětem bylo 7 let, pak už ne*“, zejména v případech **velké dětské vzdorovitosti**, kdy nevěděl, jak jinak dítě přimět k žádoucímu chování, a nebo, když vědomě „*udělaly něco, co ublížilo někomu druhému.*“

Odměny

Souhlas s dětským chováním, Václav vyjadřuje nejčastěji **slovně**, často i v přítomnosti někoho jiného a má sloužit k **ocenění a projevu všímavosti**. Výjimečně a neočekávaně své děti odmění i **sladkostí**: „*Ale to je jako taková spíš legrace, jo.. To je málokdy.*“

Reflexe používaných výchovných prostředků

Pokud děti neposlušají a Václav se uchýlí k použití zákazu, je **frustrovaný** a říká si „...*proč se to děje, v čem jsme jako rodiče zklamali, že neposlechne. Takže si říkám, že je to moje, nebo naše společná vina jako rodičů.*“

K uchýlení se k fyzickým trestům Václava vedla **lítost** z toho, že se děti dopustily takového chování, „...*možná někdy i naštvaní, ale to spíš ne, protože většinou, když jsem dítěti dal na zadek, tak jsem si to nejdřív dobře rozmyslel (...)* a jestli opravdu to, co dělaly, je tak závažný, že to tak musí dopadnout..“ Takový trest měl vést k tomu, aby si děti uvědomily, „*jak funguje prostě příčina a důsledek jejich chování (...)* a že když oni způsobí někomu něco, co bolí, tak třeba by je to taky mělo bolet.“ Po fyzickém trestu mívával Václav pocit, že taková **reakce byla oprávněná** a vnímal ji jako **důsledek** dětského nevhodného chování.

V paměti mu mimořádně utkvěla situace, kdy Jiřík hrál hry na počítači a bylo mu stanoveno ultimátum, které vymezovalo, že pokud nepůjde pomoci mámě s prací v domácnosti, bude mu vypnut počítač. Jiřík požadavek nesplnil, „*a ještě byl drzej (...)* a to jsem byl naštvanej a vypnul jsem mu ten počítač (...) on se na mě taky naštvál a jakoby se na mě vrhnul, chtěl se se mnou prát. No tak jsem ho zase já složil k zemi, jako **aby věděl, že jsem silnější.**“ Václav říká, že pak byl **rozzlobený** na syna, za to, že neposlechl, ale i na sebe, že nedokázal ovládat své emoce a lépe se se synem domluvit.

Doufá, že na základě pochval, budou mít děti **motivaci** žádnoucí chování opakovat, jako velmi účinné vnímá zejména takové pochvaly, které dětem udělí v přítomnosti sourozenců či matky: „*tak to se mi osvědčilo a že to funguje, že pak je to motivuje.*“

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Václav říká, že se svou manželkou se na výchovných odměnách a trestech **z velké části shodují**. A nesouhlasí pouze s její občasnou nedůsledností a mírností. Naopak oceňuje, když manželka stanoví nějakou formu zákazu či nějakou činnost za trest a dbá na dodržení. Nesoulady řeší slovně, v soukromí.

6.1.4 Aleš

Alešovi je 41 let, jeho nejvyšší dosažené vzdělání je střední odborné vzdělání s maturitou. Pracuje jako operátor výroby.

Prokreační rodina

Aleš má se svou manželkou syna Petříka, kterému je 12 let a syna Zdendu, kterému je 9 let. Na výchově se s manželkou podílejí společně, ale někdy, když je jeden z nich pracovníě vytížen, se dětem více věnuje ten druhý.

Vnímání výchovného svých rodičů

Aleš hodnotí výchovu svých rodičů jako přísnou. Často byl **fyzicky trestán**: „*hlavně teda táta, ten jako.. se s náma nemazal. Ten to ani nezkoušel po dobrým, prostě rovnou facky, šel si pro vařečku a dostali jsme na prdel. To si pamatuju do teď.*“ Také dostával **zákazy** chodit ven, když ve škole dostal špatnou známku. Ze zkušeností z vlastního dětství si odnáší přání, vychovávat své děti laskavým způsobem.

Také říká, že „*dřív bylo normální, že jste dostala pár facek nebo pohlavek od souseda a nikdo to jako neřešil. Ještě se člověk bál říct to doma, protože by dostal dalších pár facek, že dělá ostudu no (smích).* To je díky bohu dneska už úplně nereálný, že by dítě mlátil někdo cizí.“

Říká, že v jeho dětství byly tresty hojně používány proto, že rodiče neměli přístup ke knihám či nějakým kurzům, kterými by se mohli inspirovat.

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Aleš se snaží své děti netrestat, dokonce se vůbec **nikdy neuchýlil k fyzickému trestu**, jelikož on sám si z dětství na takové tresty nese špatné vzpomínky. Děti se snaží vychovávat spíše **odměnami** a laskavým přístupem.

Tresty

Nesouhlas s dětským chováním Aleš vyjadřuje nejdříve **slovně**. Změní obvyklý **způsob oslovení** a doplní ho i **změnou intonace řeči**. Svým dětem vysvětlí, proč se mu jejich chování nelíbí a zároveň se ptá na **motivy** jejich chování. Pokud to nevede k žádoucímu výsledku, Aleš se svými dětmi omezí interakce „*odejdu třeba na zahradu a dělám si svoje, protože když to s nima nejde, tak co mam dělat, nechci hned třeba rvát jo..*“ Po nějaké době za ním samy přijdou a společně si o tom, co se stalo, promluví. Někdy se ale stane, že Aleš na děti **zvýšuje hlas**. Je tomu tak v situacích, kdy je fyzicky či psychicky **unavený** a snáže ho pak rozčlílí, když děti, ani po **několikerém upozornění**, neposlechnou.

Ve výjimečných případech svým dětem stanoví **zákaz konkrétní věci**, nejčastěji mobilního telefonu. Bylo tomu tak například, když se Petřík choval nevhodně ke Zdendovi, a nebo když synové, ani po několikrát opakovaní požadavku, neposlechl: „*...nějak zlobili, lítali po domě a já jim pořád říkal, ať nelítaj a pak najednou vobrovská rána, protože Péťa zabouchnul dveře před Zdendou, jenže on jak má docela sílu, tak se vysklily. Tak to jsem jim pak zakázal telefon, to bylo asi na místě v tu chvíli, bych řek.*“ Když zákaz stanovil, **trval na jeho dodržení**.

Odměny

Aleš někdy nabízí dětem odměnu, **materiální** nebo **nemateriální**, za účelem **zastavit jejich nežádoucí chování** a **přimět je k chování žádoucímu**. Takové nabídce předchází pocity **bezmoci** a **hněvu**: „*když byl hodně malej, tak třeba jsme měli jít do krámu něco nakoupit, už jsme se oblíkali a von si najednou usmyslel, že se chce koukat na televizi a že prostě nikam nepůjde, ale doma sám zůstat nemohl, to jako nešlo.. Tak to jsem ho lákal, že mu v krámě něco dobrýho koupim.*“ Nebo: „*si nechtěl psát úkoly a říkal jsem mu to už několikrát, jo.. a on pořád nic, úplnej nezám. No a to sem řek: Když teď budeš hezky psát úkol, tak zítra půjdem na koníky.*“

Materiální odměny, doplněné **pozitivním slovním hodnocením**, děti také dostávají **za vysvědčení** „...jdem spolu do hračkárny a oni samy si vyberou, co chtějí.. To je na nich.. Zdá se třeba hodně takový ty koníky má rád, že je hodně malých plastových koníků v balíčku“. Slouží k **ocenění** jejich snahy a také jako **motivace** k opakování žádoucího chování: „...že se budou snažit potom dál, protože vědí, že zase něco pěkného dostanou.“ Dostávají je také za **úklid** pokoje: „a to oni už ví, že když jako upozorním, že se má uklízet, tak už znaj, že když nebudou protestovat, a pěkně uklidí, tak něco přijde.“ Materiální odměny jsou **očekávané**.

Reflexe používaných výchovných prostředků

Aleš pociťuje **lítost**, když na děti zvyšuje hlas nebo křičí. Následně o své reakci **přemýšlí** a pak se dětem omluví. Snaží se tomu předcházet tím, že s dětmi omezí, či úplně zastaví interakce ve chvílích, kdy cítí, že by jinak své reakce mohl litovat.

Přislíbení odměny, za účelem přimět dítě k žádoucímu chování, hodnotí jako užitečné a funkční, když děti přimějí k žádoucímu chování. Aleš pak pociťuje **úlevu**. Ale pokud návrh odměny není pro dítě zajímavý a k žádoucímu chování je to nepřiměřené, Aleš se ještě více **rozzlobí**.

Před tím, než jde Aleš společně se svými dětmi do hračkárny, kde si mohou za odměnu něco vybrat: „**nemůžu se dočkat**, skoro jak bych měl něco dostat já (smích), protože oni z toho pak mají fakt hroznou **radost**. A já taky, když je vidím (smích).“

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Aleš říká, že se s partnerkou, na výchovných odměnách a trestech **většinou shodují**. Nesouhlasí s tím, když přítelkyně jejich děti **fyzicky potrestá**. Nesouhlas jí dává najevo před dětmi a ihned po fyzickém trestu, když „*děti ještě brečí*“, je jde uklidnit „*to bych chtěl určitě změnit, aby prostě pochopila, že ty děti si z toho nevezmou nic dobrého, když budou dostávat.*“

A jeho partnerka často nesouhlasí s tím, že Aleš děti někdy **materiálně odměňuje až příliš** a odměny jsou zbytečně moc hodnotné „*a já zas nevím, proč bych jim to nedopřál, když se snaží a udělaj třeba něco hezkýho.*“ O svém nesouhlasu si s ním povídá, jenže Aleš je přesvědčen, že děti chce odměňovat stejným způsobem, jako doposud, jelikož nevidí

důvod, proč to měnit „*je to tak od začátku a fungujeme takhle dobře a nepřijde mi rozumný měnit, co funguje dobře.*“

6.1.5 Dušan

Dušanovi je 46 let, jeho nejvyšší dosažené vzdělání je střední odborné vzdělání s maturitou. Pracuje jako obkladač.

Prokreační rodina

Dušan má se svou manželkou syna Honzu, kterému je 14 let a dceru Karolínku, které je 8. Žijí společně. Dušan říká, že na výchově se více podílí manželka, jelikož on tráví hodně času v práci. Je pro ně důležité, aby děti mluvily pravdu „*...když budou mít průšvih, ať ho řeknou. Samozřejmě se vždycky budeme zlobit. Ale víc se budeme zlobit, když zjistíme, že nám lhali, že se to stalo jinak...*“

Vnímání výchovného přístupu svých rodičů

Za špatné známky ve škole dostával **zákazy**, nejčastěji to byl **zákaz jít na fotbal**, což vedlo k tomu, že se snažil přijít na způsob, jak zákaz obejít: „*...já byl schopnej lézt po hromosvodu ven z okna a utíkal jsem na fotbal. Bydleli jsme teda ve druhém nadzemním patře, jo (smích).*“

Dušan byl v dětství trestán **drsnými fyzickými tresty**: „*...já klečel v rohu na velkém struhadle na brambory, měl jsem předpaženou ruku a na ní měchačku. A když vám měchačka spadla na zem, tak jste měchačkou dostal přes prdel.*“ A nebo: „*...táta se staral o koně v zemědělském družstvu a na Velkej pardubickéj měl na starosti koně (...) a byl takovej bič, přibližně metr dvacet dlouhej, žlutej. A ten bič do mejch patnácti let visel u kuchyňský linky a několikrát jsem měl sto chutí ho zlámat, ale nikdy jsem se neodvážil. Tím bičem jsem dostal třeba přes prdel.*“

Zpětně je rád za to, jak ho rodiče vychovávali a nemyslí si, že se to tehdy dalo dělat jinak, jelikož rodiče měli mnoho práce a on byl „*raubíř*“: „*nějaký domluvy by byly asi marný (...)* *asi jsme se jinak zvládnout nedaly.*“, zároveň ale uvádí, že nechce „*aby si ty moje děti něco takovýho nesly z dětství, co jsem si nesl já*“, proto si nyní zakládá na tom, aby měl na své děti více času, k fyzickému trestu se uchyluje pouze výjimečně.

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Tresty vnímá jako **důležitý prostředek k regulaci chování** „protože jakmile by se to dostalo za nějakou hranici, tak už se to nedá vrátit“.

Tresty

Své děti na nevhodné chování upozorní nejdříve **slovně**, ovšem **nemá trpělivost opakovat svůj požadavek** několikrát, tudíž většinou už při druhém opakování dochází ke **zvýšení hlasu** či **křiku**. Pokud ho děti rozčílí, **zastaví s nimi interakce** a pošle je do pokoje, aby nad svým chováním přemýšlely a také, aby měl Dušan čas a prostor ke zmírnění afektu, „...člověk by neměl nic udělat v tom afektu, protože by toho mohl litovat.“ Za nevhodné chování pak svým dětem **odebírá různé výhody, i finanční prostředky**, o které si jinak mohou žádat.

Také svým dětem zakazuje věci (např. telefon, počítač), ale také různé **aktivity** (např. airsoft, posilovna, jít ven s kamarádama). Při stanovení zákazu je rovnou **určena i délka jeho trvání**, pokud se děti chovají vhodně a snaží se, „...že se učí, pomáhá doma, pomáhá třeba i ségře se ráno vypravovat“, Dušan je **ochotný zákaz zkrátit**, ale přiměřeně: „...Když dostanete zaracha třeba na 5 dní, tak nejde, aby se to hned třeba za první den odčinilo, to nejde. Ale ví, že když se bude snažit, tak se to dá zkrátit, třeba na 3 dny.“ Zdůrazňuje: „**nezakazujeme ty společný aktivity**, když je máme domluvený v rámci rodiny, tak to se nezakazuje.“

K **fyzickým trestům** se uchýlí pouze výjimečně „...hlavně ono se to dneska ani nesmí, to jsou hned právníci a člověk aby se bál na dítě třeba i houknout před lidma.“

Odměny

Pokud jeho děti vykonají nějaký **hezký čin ze své vlastní vůle**, dostanou **finanční odměnu**: „Třeba se stalo, že jsme přišli domů a oni seděly v kuchyni a učily se spolu (...). Takže když něco udělají samy od sebe, tak to samozřejmě člověk musí ocenit.“ Obdržené peníze si ukládají do své kasičky a pokud si chtějí něco koupit, musí se Dušana nejdříve zeptat a domluvit se s ním, „tu kasičku průběžně kontroluju, aby se nestalo, že ty děti zbytečně za něco utrací.“ Někdy si děti mohou vybrat i nějakou jinou **materiální odměnu**, a nebo **výlet** „třeba do kina nebo do bazénu.“

Za **celkové dobré fungování** (např. pomoc v domácnosti, vzornou přípravu do školy), mají děti různé **výhody**: „*když se chová dobře, tak má možnosti, to jsem mu platil trenéra ve fitku a doma jsem mu udělal posilovací stroje, co chtěl.*“

Reflexe používaných výchovných prostředků

Dušan napříč rozhovorem opakovaně negativně hodnotí, že jsou v současné době do výchovy tresty zařazovány méně, než tomu bývalo v jeho dětství. Zároveň negativně hodnotí posun k více respektující výchově: „*...ted'kon má člověk strach je okřiknout třeba na silnici, aby je někdo nezažaloval, že jo.*“; „*...dneska se člověk hlídá, aby je někdo za nějakéj pohlavek nežaloval a hned právníky a průšvih.*“

Dušan hodnotí používané výchovné prostředky jako **efektivní**, protože pomocí nich děti vždy přinutí, aby dělaly to, co požaduje a zároveň věří, že je to pro jejich dobro. Někdy má ale pocit, že by bylo mnohem jednodušší a efektivnější, použít fyzický trest, což je v rozporu s jeho přesvědčením a proto se tímto pocitem nenechává strhnout.

Zmiňuje, že po první zkušenosti s fyzickým potrestáním svého dítěte, odešel do vedlejší místnosti, ale i po čtvrt hodině stále slyšel, že jeho syn brečí, „*...tak jsem se s ním přišel udobřit, podali jsme si ruku.*“ Říká, že mu to bylo **líto** a chtěl za ním jít hned, ale **snažil se vytrvat**, aby trest měl smysl.

Fyzickému potrestání dítěte u Dušana předcházely pocity **vyčerpání** z práce a **zahlcenost povinnostmi**, v kombinaci s pocitem, že ho **dítě nerespektuje**: „*...že tomu dítěti je jedno, co říkáte a že se zlobíte. Že si myslí: Tak si tu vylejvej vztek, je mi to jedno.*“ Zmiňuje, že po první zkušenosti s fyzickým potrestáním svého dítěte, odešel do vedlejší místnosti, ale i po čtvrt hodině stále slyšel, že jeho syn brečí, „*...tak jsem se s ním přišel udobřit, podali jsme si ruku.*“ Říká, že mu to bylo **líto** a chtěl za ním jít hned, ale **snažil se vytrvat**, aby trest měl smysl; „*...ale fakt nechceme, aby dostávali. Syn dostal za celý život pohlavek asi jednou a přes prdel asi dvakrát, třikrát. A malá dostala asi dvakrát přes prdel.*“

Svým dětem by **chtěl dopřát více materiálních odměn**, ale ty, které si ony samy vybírají, mu přijdou nepraktické a jako zbytečná útrata peněz.

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Dušan říká, že se s manželkou na odměnách a trestech, **z velké části shodují**: „...na 95% (...) těch 5% je, že jsem měkčí a že jsem dal odměnu větší, že jsem to přehnal a že jsem je takhle odměňovat nemusel.“ Neshody řeší slovně, v soukromí.

6.1.6 Miluše

Miluši je 38 let, její nejvyšší dosažené vzdělání je střední s výučním listem. Pracuje jako kadeřnice.

Prokreační rodina

Miluše má se svým manželem dceru Adélku, které je 11 let. Žijí společně, Miluše říká, že výchova je „víc asi na mně, ale ne, že by manžel nechtěl, ale je víc v práci.“ Ve výchově si velmi zakládá na tom, aby dcera mluvila pravdu a aby společně komunikovaly: „Hodně se s ní snažím komunikovat a všechno probírat a ona to má ráda.“

Vnímání výchovného přístupu svých rodičů

Miluše říká, že byla vychovávána velmi přísně: „Táta, ten nás **fakt jako řezal**, že kolikrát nám dal facku a druhá byla o zed' (...) Když nás neseřezal, tak hodně **důrazně řval**...“ Vzpomíná si, že matka jí jednou za trest, když si nechtěla uklízet, **vyhodila oblečení z okna**. Svému otci zazlívá „...že se nikdy **neuměl omluvit**. I když mě vyjel kvůli nějakému problému a pak zjistil, že jsem to třeba neudělala já, ale udělal to brácha (...) Nebo že neuznal, že reagoval přehnaně, nepatřičně.“ Mrzí ji, že na ní rodiče neměli tolik času, kolik potřebovala.

Do výchovy své dcery si z toho odnáší to, že se omluví, pokud si uvědomí přehnanost a nepatřičnost reakce, odnáší si také vědomí důležitosti společně stráveného času a přiměřenost fyzických trestů.

Regulace chování pomocí trestů a odměn

Tresty jsou podle Miluše způsob, kterým se dají **nastavit určité hranice**, jež dítě nesmí překročit: „Protože to dítě bude zkoušet, bude zkoušet, co si může dovolit a když mu necháš volnej prostor, tak ti přeroste přes hlavu.“ Dále uvádí, že je podstatné, aby tresty byly dobře nastavené a vedly k tomu, že se dítě něco naučí nebo se poučí. Odměny považuje užitečné

proto, že dítěti mohou **zvedat sebevědomí**, dávají mu **informace o správném chování** a **motivují** ho.

Tresty

Svou dceru na nevhodné chování upozorňuje **nejčastěji slovně**, první je **změna způsobu oslovení**, často doplněná i **zvýšením hlasu**. Poté si o nevhodném chování společně promluví, Miluše se **ptá na motivy chování** a zjišťuje, zda to bylo **úmyslné**, a nebo se jednalo pouze o **nevědomost, nešikovnost**, či **nápodobou** chování ostatních dětí. **Společná debata** tedy slouží i k tomu, že vede Adélku k uvědomění.

Zejména v současné době, kdy její dcera „*jde do puberty a snaží se hodně prosadit*“, Miluše při hádkách, které eskalují, **přestává reagovat**, „*...odejdu třeba do jiný místnosti, ona je v pokoji a já odejdu třeba do kuchyně, dělám si svoje věci a nemluvim.*“ Smyslem je poskytnutí vzájemného prostoru pro uklidnění se. Následně si o situaci **společně promluví, již bez počátečního afektu**.

K tělesnému trestu se Miluše uchyluje pouze ve výjimečných případech, kdy s ní její dcera mluví arogantně „*je drzá a zkouší být na úrovni mě*“. Pak Miluše používá „*lehkou facku*“, kterou docílí toho, že se dcera své **chování zastaví** a „*jakmile se ona zastaví, tak ten rozhovor můžu už vést tak, že jí nemusím překřikovat*“, aby se předešlo tomu, že zvyšování hlasu bude vzájemné a po chvíli „*na sebe budeme doslova řvát*“. Říká, že nad fackou dopředu nepřemýšlí „*je to spontánní, v tu chvíli, to vyplyne z toho rozhovoru*“.

Miluše se v období, kdy byly její dceři 2 až 3 roky, občas uchýlila i k **plácnutí přes zadek**, když se dcera **chovala zlostně** či **agresivně k ostatním dětem**: „*...než se naučila, jak se chovat v kolektivu dětí,*“ a nebo **k ní samotné**, z důvodu, že jí bylo něco zakázáno, takže pak „*šla a snažila se mi to oplatit (...) snažila se mě kopnout, nebo bouchnout (...), pak jsem jí plácla přes zadek, aby si uvědomila, že ona to dělat nesmí.*“ Plácnutí přes zadek pak vždy bylo doplněné ještě **slovním poučením**, „*že se to prostě nedělá*“. Vzpomíná, že jednou ke křiku a plácnutí přes zadek došlo, kdy její dcera **vběhla do silnice**.

Občas stanovuje **zákazy nějaké věci** (např. telefon, či počítač), pokud v danou chvíli odvádí pozornost od činnosti, která by měla být splněna (např. učení se, psaní domácích úkolů, úklid) a jeho používání není ukončeno ani **po několikerém vyzvání ke splnění potřebné činnosti**. V dodržování zákazů je **důsledná**.

Někdy také stanovuje **ultimáta**, to jsou podmínky, které musí dcera splnit, aby jí bylo něco povoleno, například: „*Když má v pokojíku nepořádek a chce jít ven s kamarádama, tak jí řeknu, že si nejdřív musí uklidit a pak může jít.*“

Odměny

Miluše nejčastěji vyjadřuje svůj souhlas s tím, jak se její dcera chová, **slovní pochvalou**. Obsahem je **ocenění** dcery a vyjádření **emocí** které to v Miluši vyvolává: „...*že je moc šikovná, že jsem na ní hrdá a že jsem ráda, že jí to tak jde (...)* a že budu ráda, když se prostě **bude snažit dál.**“ Někdy se vztahuje k ocenění jejího vhodného chování, ve **srovnání s chováním ostatních dětí** „...*jsou situace, kdy někde jsme a ona třeba umí něco, co ostatní děti neumí, ona se chová hezky a některý jiný děti se nechovají hezky, tak pak v soukromí jí to říkám...*“ Svůj souhlas vyjadřuje také **projevy lásky** „*že se k sobě přitulíme, pomazlíme.*“ Pokud by mezi Miluší a dcerou nastal konflikt: „*V tu chvíli bych se k ní samozřejmě netulila (smích), ale pak, jak si to vyříkáme, to už jo. Protože mezi sebou nemáme rádi nevyřešený problém.*“

Za **výjimečné činy** či **úspěchy**, dceru odměňuje **materiální odměnou**, dle jejího vlastního výběru, nejčastěji to bývají pomůcky na tvoření (např. sada fixů).

Milušina dcera dostává **kapesné**, jehož výši Miluše posuzuje podle **chování za celý měsíc**: „...*jestli ten měsíc mi pomáhala a jestli si uklízela a tak. A pokud ne, tak kapesný nedostane.*“ Kapesné jí dává proto, aby získala představu o hodnotě peněz a mohla se učit s nimi hospodařit. Záleží pouze na její volbě, co si za peníze koupí.

Reflexe používaných výchovných prostředků

Miluši přijde důležité netrestat nevhodné chování, které není úmyslné nebo je pouze nápodobou chování ostatních dětí: „*U těch sprostých slov není důvod to dítě hned trestat, mělo by se za tím dítětem jít a vysvětlit mu to. (...)* to se několikrát stalo, že přišla ze školy a řekla nějaký slovo. Tak jsem za ní šla a ptala jsem se, jestli ví, co řekla. A kolikrát ani nevěděla.“ Také říká, že zákazy by neměly smysl, kdyby nelpěla na jejich dodržování.

Popisuje, že uchýlení se k „*lehké facce*“, předchází **lítost**, pramenící z toho, že je dcera drzá a myšlenka „...*to snad není možný (...), je to fakt pravda? Že si na mě takhle dokáže otevřít tu pusku a vymyslet takový věci?*“ Tento výchovný prostředek vnímá jako **oprávněný**

a **funkční**, jelikož dcera poté své chování zastaví. Miluše lehkou facku přímo nepovažuje za fyzický trest.

Miluše pociťovala **lítost**, když svou dceru odměnila „...a ona se vzápětí, třeba den nebo dva na to ke mně chovala ošklivě. Že mi třeba odsekávala, neposlouchala...“ a **pochybovala** „...jestli mám zapotřebí ty odměny jí dávat, když je pak na mě takováhle. Že mě mrzí, když se to dítě na oplátku ke mně chová tak, jak se chová no.“

Subjektivně vnímaný partnerský soulad

Miluše říká, že se s manželem v odměňování a trestání, **většinou shodují**. Když byla Miluše na mateřské dovolené, trávila se svým dítětem celý den a pociťovala vyčerpání, často se uchýlovala ke křiku, manžel jí „upozornil na to, že ní **nemám tolik křičet**.“ Miluše si nejdříve říkala: „...ať mě nechá bejt a ze všeho jsem byla v takový ráži, že bych se skoro i pustila do něho. Ale pak jsem se nad sebou zamyslela a říkala jsem si, jestli to opravdu nepřeháním.“ Oba dva dbají na dodržování toho, co stanovil druhý a **vzájemně se nepodrážejí**: „...když víme, že jeden něco řekl, tak na tom trvá i ten druhý.“ Případné neshody řeší slovně, v soukromí.

6.2 Mezikazuistické srovnání

Mezikazuistické srovnání je uspořádáno podle předem formulovaných výzkumných otázek.

První výzkumná otázka se ptala, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově. Z výpovědí respondentů je patrné, že se rozdělují do dvou názorových skupin. Miluše, Dušan a Veronika, vnímají tresty jako důležitou součást výchovy a nezbytný prostředek k zajištění, aby dětské nežádoucí chování nenabývalo takové podoby, kdy už nebude možné ho nijak korigovat. Václav stojí na pomezí, tresty sice považuje pouze za nástroj, pomocí kterého si děti mohou uvědomit následky svého chování, avšak říká, že téměř není potřebné je využívat, pokud je mezi rodičem a dítětem vybudován vztah, založený na vzájemném respektu. Naopak Lucie a Aleš tresty nepovažují za podstatnou součást výchovy, snaží se je co nejvíce nahrazovat komunikací a posilováním žádoucího chování, pomocí pozitivní zpětné vazby a odměn.

Pozitivní zpětná vazba, kterou respondenti považují za odměnu, je vnímána jako podstatná k tomu, aby dítě vědělo, co je správné a co ne a také k ocenění žádoucího chování.

Materiální odměny jsou nejčastěji vnímány především jako způsob motivace dětí k opakování žádoucího chování, pouze Václav je vnímá jako něco, co ve výchově nepotřebuje.

První podotázka, rozšiřující první výzkumnou otázku se ptá na to, jakým způsobem a za jakých okolností rodiče používají tresty ve výchově. Z rozhovorů vyplynulo několik hlavních podnětů, které rodiče vedou k nějakému způsobu potrestání dítěte. Jedná se o: (a) **Porušení stanovených pravidel nebo předchozí domluvy**, (b) **Neuposlechnutí rodičovských pokynů, požadavků nebo příkazů, často po jejich několikerém zopakování**, (c) **Nevhodné chování k ostatním** (např. k vrstevníkům, sourozencům či samotným rodičům), (d) **Potenciálně nebezpečné chování dítěte**, kdy je trest použitý jako způsob zabránění zranění či vzniku něčeho nepříjemného, (e) **Lhaní a zatajování**.

Všichni respondenti uvádějí, že své děti upozorní na nevhodné chování, nejdříve **slovně**. Lucie, Miluše a Aleš zmiňují, že **změní obvyklé oslovení**. Miluše změnu oslovení často rovnou doplní i **zvýšením hlasu**. Lucie a Aleš změnu oslovení doplňují **změnou intonace** řeči a až pokud se **rozčílí**, dojde i ke **zvýšení hlasu**. Veronika prý nejdříve v klidu **několikrát opakuje svůj požadavek** a pokud je bez odezvy, dokáže jí to **rozčílit** a na děti **zvýší hlas**. Dušan své děti **slovně upozorní pouze jednou** a pak případně následuje **křik**. Václav svůj požadavek **opakuje vícekrát**, ale nezmiňuje, že by po několikerém opakování následovalo zvýšení hlasu nebo křik.

Pokud slovní upozornění nepřiměje dítě k žádoucímu chování, či k ukončení chování nežádoucího, rodiče volí některé z dalších výchovných prostředků. Z výpovědí respondentů bylo zřejmé, že každý má **repertoár několika využívaných výchovných trestů**, které aplikuje buď samostatně, a nebo v různém pořadí a kombinaci, v závislosti na okolnostech. Všichni respondenti hovoří o **stanovení zákazu**, jež se vztahuje ke konkrétnímu předmětu, a nebo aktivitě, také o **společné debatě**, jejíž obsah se různí. Všichni respondenti zmiňují nějaký **fyzický trest**, pokud se jedná o mírnou formu takového trestu, jako je například „třepnutí přes zadek“, či „lehká facka“, rodiče to jako fyzický trest přímo nepojmenovávají. Pět respondentů uvádí **omezení, či úplné zastavení interakcí s dítětem**. Dva respondenti svým dětem přikazují **splnění nějaké činnosti** (učení, úklid..). Dva respondenti uvádějí **odebrání, či snížení odměny** – materiální, a nebo různých výhod, které dítěti, v případě dobrého fungování, dopřávají. Někteří respondenti pak hovoří i o nějaké formě stanovení

ultimáta, či vyřčení **výhrušky**. Zároveň ale rodiče popisují zkušenosti se situacemi, kdy ze svého repertoáru běžně využívaných trestů, vybočili.

Jak již bylo zmíněno, každý z respondentů hovořil o zkušenosti s **fyzickým potrestáním** svého dítěte. Uchýlení se k fyzickému trestu, napříč popisovanými případy, předcházely pocity **fyzického a psychického vyčerpání, hněvu a bezmoci**. Václav uvádí i pocit **lítosti**, vztahující se k tomu, že se jeho děti dopustily chování, které musí být takto potrestáno. Pouze u Václava je fyzické potrestání **pečlivě promyšlenou reakcí**, kde je bráno do úvahy, zda dětské nežádoucí chování, bylo skutečně natolik závažné, aby bylo hodno takového trestu. Ostatní respondenti hovořili o fyzickém potrestání jako o **spontánní reakci**, vyvolanou **nahromaděním negativních pocitů**.

Někteří respondenti uvádějí, že se k fyzickému trestu uchýlili v případech, kdy děti ani po **několikerém opakování** neukončily nežádoucí chování. Dále zmiňovanými okolnostmi k fyzickému trestu jsou situace, kdy jejich dítě **způsobí bolest** někomu jinému a účel takového trestu je v pocítění bolesti, která by měla vést k lepšímu zapamatování, že chování, které ublíží někomu jinému, není vhodné. Poslední okolností, jež je z rozhovorů zřejmá, je dětská **drzost**, či **nedostatečný respekt** k rodiči v daných situacích.

Respondenti hovoří o dvou podobách zákazů. Jednou podobou je **zákaz konkrétní aktivity** (např. zájmové činnosti, jít ven s přáteli) a druhou je **zákaz používání určité věci** (např. mobilního telefonu, počítače). Zákaz vychází buď z přesvědčení, že konkrétní věc nebo aktivita, **odvádí pozornost** dítěte od toho, co by mělo být splněno (např. zákaz hraní si s mobilním telefonem nebo jít ven s přáteli, když je potřeba se učit), a nebo z úmyslu **způsobit dítěti újmu**, jako **potrestání jiného činu** (např. zákaz hraní si s mobilním telefonem jako trest za rozbití dveří).

Rozdílný je přístup k lpění na zakazu. Dva respondenti, po stanovení zakazu, z jeho délky, ani podoby, **neustupují**. Čtyři respondenti uvádějí, že je možné jeho délku zakazu **zkrátit**, a nebo jej úplně **zrušit**, přičemž z výpovědí jsem identifikovala tři hlavní případy, kdy tomu tak může být. V prvním případě dítě splní činnost, kvůli které byl zákaz stanoven a pak je zákaz zrušen. Druhým případem je snaha dítěte o dobré fungování, vycházející z jeho vlastní iniciativy (například v podobě samostatného si plnění školních povinností nebo pomoc v domácnosti). Třetím případem je splnění činností, které rodič stanoví, avšak přímo

nesouvisí s tím, proč byl zákaz stanoven (například uklizení si pokoje a vypočítání matematických příkladů k odčinění zákazu mobilního telefonu, který byl stanoven z důvodu drzosti).

Tři z respondentů zmiňují, že svým dětem nezakazují společné rodinné aktivity a ani jejich zákazem nevyhrožují. Miluše a Veronika **zákazem společných aktivit** občas **vyhrožují**, přičemž obě už předem ví, že by k němu ve skutečnosti nedošlo. U Miluše se výhrůžka týká toho, že by se společná rodinná aktivita vůbec nekonala, kdežto u Veroniky se jedná o vyhrožování tím, že pouze děti se nezúčastní a ostatní ano.

Druhá podotázka k první výzkumné otázce se ptá na to, jakým způsobem a za jakých okolností rodiče používají odměny ve výchově. Napříč rozhovory byly zmiňovány tři hlavní způsoby použití odměny: (1) Použití odměny jako **způsobu uznání**, (2) Využití odměny jako prostředku **motivace** k opakování žádoucího chování, (3) Použití či přislíbení odměny ve snaze **zastavit nežádoucí chování**. Přičemž způsob 1 a 2 se často vyskytují společně.

Rozdílné jsou popisované emoce, které jednotlivým způsobům předchází. U způsobu 1 a 2, jsou to pocity **radosti** a **hrdosti**, kdežto u způsobu 3, pocity **bezmoci**, **hněvu** a **netrpělivosti**.

Každý respondent své děti odměňuje nemateriální odměnou, v podobě **pozitivního slovního hodnocení**, dva respondenti uvádějí i **projevy lásky**, zahrnující fyzický kontakt. Zároveň každý respondent uvádí, že své dítě někdy odmění **materiální odměnou**. Byly zmiňovány hračky, sladkosti, peníze a různé pomůcky na tvoření. Materiální odměna často přichází za **výjimečný čin, chování či zásluhu** (např. dobré známky ve škole, vystupování na koncertě, účast na fotbalovém zápasu), Aleš a Miluše odměny udělují i za činnosti, které jsou **běžnou součástí fungování v domácnosti** (např. úklid pokoje, pomoc s domácími pracemi). Někteří respondenti uvádějí, že jsou tyto odměny dětmi **očekávané** a někteří naopak hovoří o tom, že přichází nečekaně, spíše jako **překvapení**.

Miluše a Dušan, uvedly, že jejich děti, jako odměnu za žádoucí chování, dostávají **peníze**, přičemž okolnosti tohoto odměňování, i způsob, jakým je dětem povoleno s kapesným nakládat, se různí. Miluše svou dceru odměňuje penězi pravidelně, výši kapesného posuzuje jednou měsíčně, s ohledem na to, jak se dcera v průběhu celého měsíce chovala. Nijak nezasahuje do toho, co si dcera za kapesné koupí. Dušan své děti odměňuje penězi vždy jen jednorázově a nepravidelně, zejména za hezké činy, které vykonají ze své vlastní

vůle. Stav jejich peněz pak průběžně kontroluje a pokud si chtějí za kapesné něco koupit, musí se ho nejdříve zeptat a domluvit se s ním.

Druhá výzkumná otázka se ptá, jak rodiče reflektují používané strategie odměňování a trestání. Respondenti reflektují **negativní pocity** nejvýrazněji v souvislosti s chvílemi po aplikaci fyzického trestu. Lucie a Veronika uvádějí pocit **lítosti** a také **vyčítání si své reakce** po aplikaci fyzického trestu. Jeden respondent, Václav, hovoří pouze o pocitu **lítosti** a zároveň o přesvědčení, že jeho **reakce byla oprávněná**. Miluše a Dušan považují fyzický trest v situacích, kdy k němu dojde, za **oprávněnou reakci** na dětské nežádoucí chování a neuvádějí, že by se po jeho aplikaci potýkali s negativními pocity. Zejména pro Lucii byla jedna zkušenost s tím, že fyzicky potrestala své dítě výpraskem na zadek, natolik spojená s následnými **výčitkami**, že se rozhodla výprask na zadek ve výchově dále nepoužívat. Podobně tomu je i u Veroniky, která fyzické tresty z výchovy postupně zcela vyřadila, na základě **výčitek**, které následovaly po jeho aplikaci a také dojmu, že **nevedou k nápravě chování**.

S následnými **výčitkami** bývá spojeno i impulzivní zvyšování hlasu a křik. Respondenti často uvádějí, že právě impulzivní reakce jsou to, co by ve výchově chtěli změnit a proto se jim snaží různými strategiemi předcházet.

Z velké části **pozitivně**, jakožto účinný výchovný prostředek, jsou hodnoceny **zákazy**. **Negativní složku** prožívání, týkající se zákazů, pak tvoří pocity **neschopnosti vytrvat** a být **důsledný**.

Odměňování je všemi respondenty spojováno s **pozitivními emocemi**. Někteří popisují, že je provází pocit **natěšenosti**, před tím, než své dítě odmění materiální odměnou. U každého z respondentů je pak samotné odměnění spojené s **radostí**, vycházející z toho, že mohou dítě odměnit a také z toho, že dítě má z odměny radost. U dvou respondentů je odměňování někdy spojeno i s **negativními emocemi**, a to v případech, kdy se dítě chová nežádoucím způsobem, i přes to, že bývá odměňované. Negativní emoce vycházejí z očekávání rodiče, že se dítě bude „na oplátku“ téměř konstantně chovat žádoucím způsobem. Těmito negativními emocemi jsou v případě Lucie **lítost** a **bezmoc**, v případě Miluše **lítost** a **pochyby** o smyslu odměn.

Podotázka k druhé výzkumné otázce se ptá, jak rodiče vnímají výchovný přístup svých vlastních rodičů. Lucie, Dušan a Aleš hovořili o výchovném způsobu svých rodičů v kontextu doby, v které vyrůstali, přičemž jejich pohled se velmi lišil. Lucie si myslí, že v jejím dětství fungovala společnost přirozeně, děti byly poslušné a proto **nebylo potřeba používat odměny a tresty** k regulaci chování. Naopak Dušan se domnívá, že dříve bývaly děti velmi neposlušné a nebylo možné je vychovávat jinak, než **hrubými fyzickými tresty a rigidními zákazy**. Dušan zmiňuje také to, že v době jeho dětství, nebylo neobvyklé, když dítě fyzicky potrestal či na něj zakřičel, kdokoliv, kdo byl u nevhodného chování přítomen (např. sousedé či jiní obyvatelé vsi) a vnímá negativně, že v současnosti má každý člověk utvořený svůj vlastní názor na výchovu, zastává jiné hodnoty a nastal posun spíše k respektujícímu způsobu výchovy. Tento posun zaznamenal i Aleš, ale hodnotí jej pozitivně. Myslí si, že v jeho dětství se hojně používaly **tresty** zejména proto, že **rodiče neměli informace, jak děti vychovávat jinak**. Je rád, že se v současné době názory na výchovu různí a že už není běžné, aby dítě případně fyzicky potrestal někdo jiný, než jeho vlastní rodiče.

Miluše, Dušan, Veronika a Aleš hodnotí tresty, které jejich rodiče používali, negativně a ve výchově svých dětí se snaží těchto **chyb vyvarovat**. Lucie Václav uvádějí, že se jim velmi líbil způsob, jakým byli vychováváni a proto je jim **inspirací** i pro výchovu svých dětí.

Kromě Lucie, všichni vzpomínali na to, že byli v dětství **fyzicky trestáni** a zároveň uváděli, že si tyto situace **do dnes velmi dobře pamatují**. Tři z nich mají dokonce velmi živé vzpomínky na konkrétní předmět, kterým byli trestáni. U Veroniky a Aleše se vzpomínka týká vařečky a u Dušana, dlouhého žlutého biče k výcviku koní. Všichni zmiňují, že kvůli těmto zážitkům své děti fyzicky netrestat. U čtyřech z nich to znamená, že používají, či někdy používali, pouze mírné fyzické tresty a u Aleše to znamená, že fyzický trest nikdy nepoužil.

Druhá podotázka, stanovená k druhé výzkumné otázce, se ptá, jaká je subjektivně vnímaná shoda s druhým rodičem v odměňování a trestání. Všichni respondenti si myslí, že se v trestání a odměňování, **z velké části shodují**, se svým partnerem. Pokud se objeví nesoulad, Aleš a Veronika jej se svým partnerem řeší slovně, **bezprostředně ten v daný okamžik**, bez ohledu na to, zda jsou přítomné děti. Lucie, Václav, Dušan a Miluše nesoulady

s partnerem také řeší slovně, ale **v soukromí**, aby nebyla před dětmi podrážena autorita toho druhého.

Nejvýrazněji reflektovaný nesoulad je znatelný mezi Alešem a jeho partnerkou, kde komunikace o rozdílných názorech a postojích, ani u jednoho z nich nevede ke změně. Aleš nesouhlasí s tím, že partnerka používá **fyzické tresty**. Zároveň vnímá, že jeho partnerka nesouhlasí s tím, že Aleš děti **příliš odměňuje**.

Lucie, Dušan a Aleš popisují, že nesouhlas partnera často směřuje k **nadměrnému materiálnímu odměňování**. Lucie má výhrady k tomu, když její partner uděluje **zákazy s okamžitou platností**.

Lucie se s partnerem, ještě před narozením jejich prvního dítěte, domluvila na tom, že fyzické tresty používat nebudou, i když on byl původně jiného názoru. V postojích k fyzickému trestání se neshodují ani Veronika se svým partnerem, ale ta se o změnu jeho postoje se nesnaží.

Veronika i Miluše, byly svým partnerem upozorněny, na nadměrný **křik**. Bylo tomu tak v době, kdy byly na mateřské dovolené, tudíž s dítětem trávily celý den a pociťovaly vyčerpání. U obou byl prvotní reakcí hněv na manžela, za takové upozornění. Následně o tom ale přemýšlely a uvědomily si, že tomu tak skutečně je.

7 Diskuse

Cílem této práce bylo zmapování toho, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem a za jakých okolností je používají a jak to reflektují. Práce se zaměřila i na možný transgenerační přenos a na subjektivně vnímanou shodu s druhým rodičem ve strategiích odměňování a trestání.

První výzkumná otázka se zaměřovala na to, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově. Z hlediska celkové výchovné orientace, mé výzkumné šetření poukazuje na stejné výsledky poukazovala také studie (Trifan et al., 2014), která zkoumala změny v autoritářských rodičovských praktikách a rodičovských rolích za posledních 50 let. Autoritářské rodičovské praktiky se snižují a mění se v rovnocenný rodičovský přístup. Také další zjištění této studie, týkající se skutečnosti, že role rodičů se proměnila směrem ke společnému rozhodování o výchově a dětech (z původního stereotypního vnímání rolí otců jako těch, kteří rozhodují a matek jako těch, kteří pečují), se shoduje se zjištěním mého výzkumného šetření. Důležité je zmínit, že ve studii (Trifan et al., 2014), byl výzkumný vzorek tvořen 3 věkovými kohortami rodičů, avšak můj výzkumný vzorek byl tvořen pouze jednou kohortou rodičů, o výchovných praktikách a vnímání rodičovských rolí v minulé době, jsem usuzovala pouze na základě zkušeností a zážitků z dětství, o nichž respondenti hovořili.

Z hlediska způsobu a okolností používání trestů ve výchově, se objevilo se několik oblastí příčin, které rodiče vedou k použití trestu: (a) Porušení stanovených pravidel nebo předchozí domluvy, (b) Neuposlechnutí rodičovských pokynů, požadavků nebo příkazů, často po jejich několikerém zopakování, (c) Nevhodné chování k ostatním (např. k vrstevníkům, sourozencům, či samotným rodičům), (d) Potenciálně nebezpečné chování dítěte, kdy je trest použitý jako způsob zabránění zranění, či vzniku něčeho nepříjemného, (e) Lhaní a zatajování.

Ovšem některé oblasti, které rodiče vnímají jako důvod k udělení trestu, se mohou vyskytovat zejména na podkladě toho, že dítě má zkušenosti s trestáním. Například lhaní může být často přítomné za účelem vyhnutí se trestu (Power, 2013). Nevhodné chování k ostatním může být projevem nápodoby rodičů, kteří používají tresty a nebo vycházejí z přesvědčení, že násilí je přijatelná součást blízkých vztahů, které bylo formováno zkušeností s tresty a rodičovskou mocí nad dětmi (Gershoff, 2018).

Respondenti uváděli, že na nevhodné chování, své děti upozorňují nejdříve slovně a společně o něm také diskutují. Často byla zmiňována snaha nepoužívat ve výchově fyzické tresty, což poukazuje na, již zmiňovaný, současný posun od autoritářských rodičovských praktik, směrem k rovnocennému přístupu (Trifan et al., 2014). Výsledky mého výzkumného šetření ukazují, že každý rodič má repertoár několika využívaných prostředků, ale zároveň i zkušenosti s tím, že z tohoto běžného repertoáru vybočil, což se pojilo s negativními pocity.

Výzkumný projekt Murraye Strausse (1991) a dále i Elizabeth Gershoff (2002), došel ke zjištění, že fyzické trestání zvyšuje riziko, že se děti budou toto chování opakovat a chovat se agresivně. Tato skutečnost byla zřejmá i z výpovědí respondentů v mém výzkumném šetření, zejména v podobě agresivity dětí, směřující k samotným rodičům v některých případech, kdy se rodiče snažily o jejich kontrolu či omezení.

Z hlediska způsobu a okolností používání odměn, se objevily se 3 hlavní způsoby použití odměny: (1) Použití odměny jako způsobu uznání, (2) Využití odměny jako prostředku motivace k opakování žádoucího chování, (3) Použití, či přislíbení odměny ve snaze zastavit nežádoucí chování.

Výzkumy (Deci, 1971; Lepper et al., 1973), ukazují, že je použití odměny jako prostředku motivace k opakování určitého chování, problematické. Dochází k závěru, že nástroje vnější motivace, kterými jsou i odměny, podřívají motivaci vnitřní. V kontextu operantního podmiňování, způsob použití odměny, jako prostředku k zabránění nežádoucího chování, v dlouhodobém horizontu pravděpodobně povede k nežádoucímu efektu, jelikož touto pozitivní pobídkou je nežádoucí chování posilováno. Dítě se tím může učit, že nevhodné chování může tímto způsobem přinést odměnu.

Z mého výzkumného šetření vyplývá, že někteří rodiče udělují dětem materiální odměny za pomoc v domácnosti, ovšem Čáp (1993), upozorňuje na riziko narušení vztahu vychovávajícího a vychovávaného v případech, kdy je dítě materiálně odměňováno za činnosti, které by měly být běžnou součástí fungování v domácnosti.

Druhá výzkumná otázka byla zaměřena na to, jak rodiče reflektují používané strategie odměňování a trestání. Výsledky mého výzkumného šetření poukazují na to, že rodiče často zpětně negativně reflektují tresty, ke kterým se uchýlili pod vlivem intenzivních negativních

emocí, jež v danou chvíli nebyli schopni regulovat. Výsledky dřívějšího výzkumu (Fonseca et al., 2020), ukazují, že tendence k praktikám autokratického výchovného stylu, je pravděpodobnější u jedinců s nižší úrovní seberegulace. U mých respondentů, pravděpodobně, není nízká úroveň seberegulace součástí jejich charakterových rysů, zajímavé ale je, že i tento chvilkový nedostatek seberegulace vedl k obdobné reakci.

Výsledky mého výzkumného šetření ukazují, že rodiče, z velké části pozitivně, hodnotí zákazy, s výjimkou aspektu neschopnosti vytrvat a být důsledný. Samotné odměňování je spojováno s pozitivními emocemi. Negativní emoce pak přicházejí, když se dítě chová nežádoucím způsobem, i přes to, že bývá odměňované. Tyto emoce vycházejí z očekávání, že se dítě bude „na oplátku“ téměř konstantně chovat žádoucím způsobem. Jedním z možných vysvětlení, proč tomu tak není, je efekt nadměrného ospravedlnění, a nebo také teorie sebedeterminace, která říká, že motivace vnějším stimulem, je obvykle prožívaná jako řízená a neautonomní (Deci & Ryan, 2020).

Výsledky mého výzkumného šetření poukazují na tendenci k transgeneračnímu přenosu výchovy, či proměně v opak, obdobně jako výzkum (Todorović & Matajević, 2014). Rodiče, kteří hodnotí výchovný přístup vlastních rodičů v některých ohledech negativně, se snaží těchto chyb vyvarovat. Avšak, pouze u jednoho respondenta, se negativně prožívané výchovné prostředky, z vlastního dětství daří nepraktikovat vůbec. U ostatních respondentů je znatelná spíše jejich minimalizace a uchýlení se k nim nastává zejména v emočně vypjatých situacích. Pro některé respondenty jsou pozitivní vzpomínky na výchovný přístup vlastních rodičů, inspirací pro vlastní výchovu.

Metaanalýza (Gershoff & Grogan-Kaylor 2016), shrnující výzkumy, zaměřené na fyzické trestání, došla k závěru, že čím častěji je jedinec ve svém dětství vystaven fyzickému trestu, tím je pravděpodobněji, že bude užívat fyzických trestů na svých vlastních potomcích. Výsledky mého výzkumného šetření poukazují na totéž, ovšem, pokud si rodiče z dětství nesou výrazně nepříjemné zážitky, snaží se na svých dětech nepoužívat fyzické tresty v takové míře, jako tomu bylo u nich samotných. Výjimkou byl jeden, již zmiňovaný respondent, který na základě velmi nepříjemných zážitků s fyzickým trestáním v dětství, své vlastní děti nikdy fyzicky nepotrestal. Dle vymezení rodičovských stylů Diany Baumrind (1966), jeho výchova odpovídá znakům permisivního výchovného stylu, přičemž

jeho rodiče byly, dle jeho výpovědi, autoritářští, což vypovídá o proměně výchovy z vlastního dětství v opak.

Výsledky mého výzkumného šetření ukazují, že respondenti subjektivně vnímají partnerský soulad z hlediska odměňování a trestání, jako relativně velký. Případný nesoulad spolu slovně komunikují, dle Beaversova modelu rodinného fungování (1982, dle Plaňava), je skutečnost, že jsou nesoulady komunikovány, považována za znak zdravé rodiny. Diana Baurmind (1966) uvádí jako běžné, že jednotlivé výchovné styly a s nimi související uplatňované výchovné prostředky, se v rodinách často kombinují, avšak rodiče by se měli snažit o vytvoření co nejvíce soudržného přístupu k výchově.

Limity své práce spatřuji v malém počtu respondentů, jistě by bylo užitečné mít větší výzkumný vzorek. Do většího výzkumného vzorku, by bylo zajímavé zařadit respondenty, dle rozmanitějších deskriptorů, neboť můj výzkumný vzorek se skládá pouze z rodičů, kteří žijí v manželství, nikoliv například z rodičů rozvedených, ovdovělých či vychovávajících nevlastní děti.

Přínosy své bakalářské práce spatřuji v poskytnutí náhledu na pohled rodičů na odměny a tresty. A taktéž v poskytnutí mnoha podnětů k uvažování nad vhodnými výchovnými strategiemi a jejich aplikací do praktického života, jak pro rodiče, tak i pedagogy a další osoby, které s dětmi přichází do kontaktu a řeší otázky výchovy. To může přispět k více harmonickému vztahu s dětmi, větší psychické pohodě vychovatele a také zdravějšímu vývoji dětí.

Na základě rozhovoru s jedním z respondentů, který je křesťan a ve výchově svých dětí vychází zejména z křesťanských zásad, jsem došla k názoru, že by bylo jistě přínosné, kdyby se budoucí výzkum zaměřil na zkoumání rozmanitosti v pohledu rodičů na odměny a tresty, odvíjející se od vyznávané víry. Dále by se budoucí výzkum mohl zaměřit na alternativní výchovné prostředky, které rodiče praktikují namísto strategií odměňování a trestání. Přínosné by jistě bylo i zmapování partnerských nesouladů ve výchově dětí, způsob a proces, jakým jsou nesoulady řešeny, jaké emoční a kognitivní aspekty u obou partnerů to provází.

8 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala tématem odměn a trestů ve výchově pohledem rodičů. Teoretická část je zaměřena na témata rodiny a rodičovství. Důraz je kladen na téma výchovy a faktory, které ji ovlivňují, na historické proměny, výchovné styly a transgenerační přenos. Velká pozornost je věnována odměnám a trestům ve výchově, jejich možným formám, mechanismům fungování, dopadům na jedince z dlouhodobého hlediska a jejich vztah k motivaci jedince.

Cílem této práce bylo zmapovat, jak rodiče vnímají odměny a tresty ve výchově, jakým způsobem je používají a jak to reflektují. Praktická část se opírá o kvalitativní výzkumný design. Data byla získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů, výzkumný soubor je tvořen 6 rodiči, 3 matkami a 3 otci. Pro zpracování a analýzu dat byla použita vícečetná případová studie. Výsledky výzkumného šetření jsou prezentovány jak v jednotlivých kazuistikách, tak i v mezikazuistickém srovnání.

Ukázalo se, že, rodiče preferují spíše rovnocenné rodičovské praktiky, které nezahrnují časté nebo přísné tresty, zvláště bylo zmiňováno vyhýbání se fyzickému trestání. Každý rodič má repertoár používaných trestů, k vybočení z něho dochází zejména pod vlivem intenzivních negativních emocí, které se rodiči nepodařilo regulovat. Ze získaných dat bylo identifikováno 5 oblastí příčin, které rodiče vedou k nějakému druhu trestu. Identifikovány byly také 3 hlavní způsoby používání odměn. Ukázalo se, že odměňování je rodiči prožíváno pozitivně, ale může být spojeno i s negativní emocemi, pokud se dítě po odměnění nechová žádoucím způsobem. Zákazy jsou prožívány pozitivně a hodnoceny jako efektivní. Negativně prožívanou složkou zákazů, je u některých respondentů, jejich vlastní nedůslednost. Ze získaných dat vyplývá, že partnerský soulad, je ve strategiích odměňování a trestání, subjektivně vnímán jako velký. A také, že pozitivní zkušenosti z dětství hrají roli v uplatňování též výchovných praktik, kdežto negativní zkušenosti vedou ke snaze o minimalizaci, či k proměně v opak. Uchýlení se ke stejným strategiím, které rodič ve svém dětství prožíval negativně a tudíž je nechce praktikovat ve vlastní výchově, nastává zejména v emočně vypjatých situacích. Výzkumné šetření naplnilo vytyčený cíl práce. Realizace bakalářské práce mi přinesla nové poznatky o tématu výchovy a zejména pak o odměnách a trestech, včetně jejich mnohých souvislost

Seznam použité literatury a zdrojů

- Afifi, T.O., Brownridge, D.A., Cox, B.J. & Sareen, J. (2006). Physical punishment, childhood abuse and psychiatric disorders. *Child Abuse & Neglect*, 30(10), 1093-1103. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2006.04.006>
- Bénabou, R. & Tirole, J. (2006). Incentives and Prosocial Behavior. *American Economic Review*, 96(5), 1652-1678. <https://doi.org/10.1257/aer.96.5.165>
- Bímová, I. (2007). Psychologická studie motivů pozdního rodičovství. *E-psychologie*, 1(1). 36-47. <https://e-psychologie.eu/pdf/bimova.pdf>
- Campbell, R. (1992). *Potřebuji tvou lásku. Návrat domů*
- Centrum LOCIKA (2018). *Výzkum Centra LOCIKA: V Česku trvá šest let, než se dítěti ohroženému domácím násilím dostane odborné pomoci, nejpostiženější jsou děti mezi 7 a 10 lety.* https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fuploads-ssl.webflow.com%2F612ca84c365129cb60d559dc%2F614c4a96d74495054dacef74_TZ_LOCIKA_spatna_dostupnost_sluzeb_03102018.docx&wdOrigin=BROWSELINK
- Český statistický úřad (2020). *Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2019.* Praha: Český statistický úřad. <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerny-vek-zen-pri-narozeni-1-ditete-v-letech-1950-2019>
- Colorosová, B. (2017). *Děti za to stojí!* DharmaGaia
- Čapek, R. (2008). *Odměny a tresty ve školní praxi.* Grada
- Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování.* Univerzita Karlova
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2009). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Fonseca, A., Moreira, H. & Canavarro, M.C. (2020). Uncovering the links between parenting stress and parenting styles: The role of psychological flexibility within parenting and global psychological flexibility. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 59-67. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.08.004>
- García, F. & Gracia, E. (2009). Is always authoritative the optimum parenting style? Evidence from Spanish families. *Adolescence*, 44(173), 101-31. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19435170/>
- Gerhoff, E.T., Temple, J.R., Choi, H.J., Reuter, T., Wolfe, D., Taylor, C.A., Madigan, S. (2018). Corporal punishment associated with dating violence. *The Journal of Pediatrics*, 194, 233-237. <https://doi.org/10.2016/j.peds.2018.04.056>
- Gibb, B.E., Tsypes, A., Israel, E. & Owens, M. (2022). Age differences in neural response to reward and loss in children. *Psychophysiology*, 59(8). <https://doi.org/10.1111/psyp.14039>
- Gottfried, A.E. (2022). Intrinsic motivation and goals. *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-91497-0.00022-9>
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník.* Portál
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník.* Portál

- Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Portál
- Hoffmann, J.P. & Bahr, S.J. (2014). Parenting Style, Religiosity, Peer Alcohol Use, and Adolescent Heavy Drinking. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 75(2), 222-227. <https://doi.org/10.15288/jsad.2014.75.222>
- Hong, Y.R. & Park, J.S. (2012). Impact of attachment, temperament and parenting on human development. *Korean Journal of Pediatrics*, 55(12), 449-454. <https://doi.org/10.3345/kjp.2012.55.12.449>
- Cherry, K. (2022). Why Parenting Styles Matter When Raising Children. *Verywell mind*. <https://www.verywellmind.com/parenting-styles-2795072#citation-5>
- Cherry, K. (2022). Authoritative Parenting Characteristics and Effects. *Verywell mind*. <https://www.verywellmind.com/what-is-authoritative-parenting-2794956>
- Cherry, K. (2022). Permissive Parenting Characteristics and Effects. *Verywell mind*. Získané z: <https://www.verywellmind.com/what-is-permissive-parenting-2794957>
- Cherry, K. (2022). What Is Intrinsic Motivation? *Verywellmind*. <https://www.verywellmind.com/what-is-intrinsic-motivation-2795385>
- Cherry, K. (2023). Characteristics and Effects of an Uninvolved Parenting Style. *Verywellmind*. <https://www.verywellmind.com/what-is-uninvolved-parenting-2794958>
- Cherry, K. (2023). The Incentive Theory of Motivation. *Verywellmind*. <https://www.verywellmind.com/the-incentive-theory-of-motivation-2795382>
- Kohn, A. (1994). The Risks of Rewards. <https://www.alfiekohn.org/article/risks-rewards/>
- Koucká, P. (2014). *Zdravý rozum ve výchově*. Portál
- Lazarus, K & Rossouw, P. (2015). Mothers' expectations of parenthood: The impact of prenatal expectations on self-esteem, depression, anxiety, and stress post birth. *International Journal of Neuropsychotherapy*, 3(2), 102-123. IJNPT_Vol3_issue2pp102-123.pdf
- Lepper, M.R., Greene, D. & Nisbett, R.E. (1973). Undermining children's intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the "overjustification" hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28(1), 129-137. Lepper_et_al_Undermining_Childrens_Intrinsic_Interest.pdf (mit.edu)
- LoBue, V. (2018). Motivating Children Without Rewards. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-baby-scientist/201806/motivating-children-without-rewards>
- Markham, L. (2013). What Every Parent Needs to Know About Praise: How to shift your dialogue from judging to loving. *PsychologyToday*. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/peaceful-parents-happy-kids/201307/what-every-parent-needs-know-about-praise>
- Markham, L. (2015). *Aha! Rodičovství*. Mladá fronta
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. SPN
- Matějček, Z. (2007). *Po dobrém, nebo po zlém?* Portál
- Myrskylä, M., Barclay, K. & Goisis, A. (2017). Advantages of later motherhood. *Der Gynäkologe*, 50, 767-772. <https://doi.org/10.1007/s00129-017-4124-1>

- Nolen-Hoeksema, S., Frederickson, B., Loftus, G.R., Wagenar, W.A. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Portál
- Nomaguchi, K.M. & Milkie, M.A. (2004). Costs and Rewards of Children: The Effects of Becoming a Parent on Adults' Lives. *Journal of Marriage and Family*, 65(2), 356-374. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00356.x>
- O'Donnell, L. (2018). Discipling Your Child. Nemours KidsHealth. <https://kidshealth.org/en/parents/discipline.html>
- Plaňava, (2000). *Manželství a rodiny*. Doplněk
- Power, T.G. (2013). Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research. *Childhood Obesity*, 9(1). <https://doi.org/10.1089/chi.2013.0034>
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
- Říčan, P. (2013). *S dětmi chytře a moudře*. Portál
- Sachs-Ericsson, N., Verona, E., Joiner, T. & Preacher, K.J. (2006). Parental verbal abuse and the mediating role of self-criticism in adult internalizing disorders. *Journal of Affective Disorders*, 93(1-3), 71-78. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2006.02.014>
- Save the Children Sweden (2002). *Hitting people is wrong – and children are people too: A practical handbook for organisations and institutions challenging corporal punishment of children* <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/hitting-people-wrong-and-children-are-people-too-practical-handbook-organisations-and/>
- Severe, S. (2000). *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Portál
- Sillamy, N. (2001). *Psychologický slovník*. Larousse
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Portál
- Sociologický ústav AV ČR (2020). *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství - únor 2020*. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/document
- Thompson, R. (2023). Social and Personality Development in Childhood. *Noba*. <http://noba.to/gdqm6zvc>
- Todorović, J. & Matajević, M. (2014) Transgenerational Transmission of the Beliefs of Competent Parenting. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 141, 275-279. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.048>
- Tomoda, A., Suzuki, H., Rabi, K., Sheu, Y.S., Polcari, A. & Teicher, M.H. (2009). Reduced prefrontal cortical gray matter volume in young adults exposed to harsh corporal punishment. *NeuroImage*, 47(2), 66-71. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2009.03.005>
- Tóthová, J. (2011). *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: Transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Portál
- Trifan, T.A., Stattin, H. & Tilton-Weaver, L. (2014). Have Authoritarian Parenting Practices and Roles Changed in the Last 50 Years? *Journal of Marriage and Family*, 76(4), 744-761. <https://doi.org/10.1111/jomf.12124>

Yip, B.H., Pawitan, Y. & Czene, K. (2006). Parental age and risk of childhood cancers: a population-based cohort study from Sweden. *International Journal of Epidemiology*, 35(6), 1495-1503. <https://doi.org/10.1093/ije/dyl177>

Vaníčková, E. (2004). *Tělesné tresty dětí*. Grada

Wisconsin Association for Perinatal Care (2005). *Becoming a Parent*. <http://publichealth.lacounty.gov/mch/reproductivehealth/preconceptionhealth/PCHFiles/Becoming A Parent Booklet WAPC.pdf>

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Popis výzkumného vzorku.....	31
--	----

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru, kódování

Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru

Rozhovor s matkou Lucíí

Délka trvání rozhovoru: 47 minut

Datum realizace rozhovoru: 18.11. 2022

T – tazatel

L – respondentka Lucie

T: Už jsme si trochu povídaly, ale ještě bych Vás pro začátek poprosila, jestli byste mi mohla říct něco málo o sobě?

L: Tak je mi 37. Pracovala jsem v účetní firmě, pak v bance a teď jsem ve školce jako učitelka, musela jsem si tedy dodělat ještě jednu maturitu, abych tam mohla pracovat. Jinak jsem strávila 9 let na mateřské, protože mám 3 děti a teď už čtvrtým rokem pracuji ve školce a funguje to tam dobře, i doma to funguje dobře. Mám tedy 3 děti, 2 kluky a holčičku. Je jim 12; 9 a 7 let.

T: A vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

L: Magisterské.

T: A jak byste popsala svou rodinu – svoje děti a manžela. Jestli žijete společně, jestli se podílíte na výchově oba dva?

*L: Hmm. Určitě, žijeme společně, žijeme ještě s prarodiči, takže i ti ovlivňují tu naši výchovu nebo to naše společné soužití. S manželem určitě vychováváme oba, nějakým způsobem. Někdy mám sice výhrady k tomu, jak manžel vychovává, ale samozřejmě to neřešíme před dětmi/**nesoulady řešené slovně, v soukromí, spíš si o tom potom povídáme, jak bych to řešila já, nebo jak to vidí on/nesoulad – sdělení svého názoru** Takže na výchově se určitě podílíme oba./**soužití s prarodiči***

T: A jak byste popsala nějak obecně způsob výchovy, který uplatňujete. Jestli má třeba nějaká specifika, nebo jestli je něco, na čem si zakládáte v té výchově?

*L: Tak zakládám si na tom, že děti určitě fyzicky netrestáme/**zásada fyzicky netrestat**. Asi nikdy nedostaly vyloženě jako facky, nebo něco takového. Někdy třeptnutí přes zadek/**třeptnutí přes zadek jo, ale snažíme se to spíš řešit nějakou domluvou/společná domluva** nebo kompromisem, ale v takové klidné míře./**společný kompromis** Ale fyzické tresty ne, to je mi absolutně proti srsti.*

T: Hmm. A co teda děláte, když chcete dítěti dát najevo, že udělalo něco špatně, když říkáte, že nepoužíváte fyzické tresty, tak jak to dáváte najevo

*L: Tak dám to najevo určitě slovně, vyjádřím se k té situaci, že takhle určitě ne, že takhle se mi nelíbilo, jak se zachovaly, nebo jak jednaly/**slovní vyjádření nesouhlasu**. Takže slovně, možná někdy i tónem hlasu/**změna tónu hlasu**, Snažím se nekřičet, ale určitě na tom tónu poznají, že se něco děje, možná i oslovením/**změna obvyklého oslovení**, že jsou zvyklé, jakým způsobem je oslovuji a když teda opravdu jako dojde k nějakému porušení chování, tak je oslovím třeba trošku jinak, než je člověk oslovuje normálně. Takže i na tom určitě poznají, že se něco děje a že udělaly něco špatně.*

T: Hmm. A v jakých situacích to tak obvykle bývá, kdy se musíte uchýlit k tomu, je oslovit nějak jinak, nebo se k něčemu slovně vyjádřit?

L: V jakých situacích?

T: Hm..

L: Hmm. Tak co se třeba týče úklidu, nebo.. Nebo asi nejvíce toho úklidu/**důvod-úklid**. A nebo možná že i třeba s elektronikou/**důvod-elektronika, média**, když už je na čase se věnovat i jiným aktivitám/**odvádí pozornost**, než tomu telefonu, to je asi v případě toho nejstaršího. Ti dva mladší ten telefon nebo tahle média úplně nevyužívají, ale ten starší už je v takovém věku, kdy jako ty média jedou opravdu hodně. Takže co se týká právě třeba toho úklidu, nebo používání médií, nebo někdy už i teď jakoby jak se ke mně chová, protože v tomhle věku začíná opravdu jako nastupovat takové to drzé jednání/**drzost**, takže i kvůli tomu se člověk ohradí.

T: A co se vám honí hlavou, v tu chvíli, kdy třeba to dítě je na vás nějak drzé?

L: Co se mi honí hlavou? (smích) Asi kde se to v něm bere, protože si myslím, že jakoby já osobně jsme se s bráchou takhle k rodičům nechovali/**srovnání se svým vlastním chováním v dětství**. Ale říkám si, že opravdu asi ta doba ty děti nějakým způsobem ovlivňuje a samozřejmě formuje/**jiná doba, jde dopředu**. Takže asi tak, na druhou stranu si říkám, že v téhle době potřebujou mít trochu ostré lokty, protože jinak by je ta doba asi úplně semlela. Nebo i ty děti, i ty spolužáci, ta společnost celkově. Takže asi tohleto se mi honí hlavou. A vlastně se mi honí hlavou i to, jestli to člověk dělá dobře, když ta společnost je takhle nastavená a to dítě se snažíte nějakým způsobem korigovat, ale ono v té společnosti také potřebuje nějakým způsobem fungovat a potřebuje se nějakým způsobem umět bránit. Takže to se ve mně jako mísí, jestli jakoby to dělám vlastně dobře./**pochyby o správné výchově v kontextu požadavků dnešní společnosti**

T: Hmm.. No a když nastane nějaká situace, kdy Vás ty děti vyloženě rozčílí? Že se zachovají nějak, že Vás to rozčílí, nebo že třeba nedodrží něco, na čem jste se domluvili, nebo tak.. Tak jak se chováte v takových situacích?

L: Tak asi určitě někdy jakoby zvýším hlas, to asi je na místě/**zvýšení hlasu**. A nebo třeba úplně přestanu reagovat, že už opravdu jako nevím kam a ty děti na mě taky nějak reagují/**přestat reagovat**. Takže spíš přestanu a oni sami potom přijdou, že tedy udělaly něco špatně. A nebo samozřejmě nějakým zákazem, třeba zrovna pro toho nejstaršího, kdybych mu zakázala ten mobil/**zákaz telefonu**, tak to pro něj bude opravdu jako velký trest.

T: Hmm. A když něco zakážete, tak v průběhu toho, co ten zákaz trvá, jste trpělivá a nebo polevíte a ustoupíte z toho zákazu?

L: Nejsem trpělivá/**nedůslednost v zákazech**. Polevím... Ale říkám si, že to asi není úplně dobře. Ale na druhou stranu, když vidím nějakou jako snahu, tak i ta snaha se cení, takže tam potom ustoupím třeba i z té délky toho zákazu./**ustoupení z délky zákazu na základě snahy**

T: A jaké pocity to provází? Když pak se rozhodnete ustoupit z toho zákazu?

L: Jaké pocity mě provází? Hm... Asi bych řekla, že trošičku si říkám, že bych měla být rozhodnější a asi bych měla vytrvat. Že potom to dítě vycítí, že na Vás má trošičku páku nebo že s Vámi může trochu manipulovat/**aby dítě nevyčítalo, že má převahu**. Takže asi bych se cítila trochu že nejsem schopná sama vydržet/**pocit neschopnosti stát si za tím**. Takže asi tak.

T: A ještě jste mluvila o tom, že někdy přestanete úplně reagovat. Co je záměrem toho, že přestanete reagovat?

L: Záměrem je, aby si oni uvědomili, že teda dělají něco špatně a že chci, aby o tom přemýšlely. A potom si o tom můžeme samozřejmě popovídat/**společný rozhovor**. Ale v tu chvíli chci, aby si oni uvědomily, co udělaly špatně/**dětské uvědomění** a prostě se nad tím zamyslely/**dětské zamyšlení**. A tím, že jakoby přestanu reagovat, tak opravdu vnímají, že se něco děje a že je potřeba nějakým způsobem s tím pracovat.

T: Hmm.

L: Ale proti srsti mi pak už přijde zakázat mu, aby se s náma podílel na nějaké společné aktivitě, to rodiče často dělají/**ne zákazy společných aktivit – vyčleňování dítěte mimo rodinu**. A to ne.. To mi přijde, že už nesouvisí s potrestáním té věci, které se to týkalo. To mi přijde, že to dítě odsouváte úplně někam mimo a to zase si myslím, že takhle by rodina fungovat neměla.

T: Hmm.. Hmm.. A naopak, když dítě udělá něco správně, když Vás něčím potěší, tak jak to dáváte najevo? To, že to oceňujete?

L: Tak určitě nějakou pochvalou nebo../**slovní vyjádření souhlasu** Opravdu tím se ho snažím asi nejvíc povzbudit a říct, že je dobřej, nebo že se mu to povedlo. Takže asi to slovní hodnocení je asi nejlepší. Ale samozřejmě i nějaké věcné odměny taky někdy si můžou dopřát/**odměna dle vlastního výběru**. Že jdem třeba do hračkárny si něco koupit/**materiální odměna - hračka**. Takže i tyhle věci používáme. Když vidím, že opravdu fungují dobře, nebo že opravdu dělají, co mají, takže i takhle..

T: A za co například jdete do hračkárny?

L: Za co například jdeme do hračkárny? Tak je to určitě třeba za dobré známky/**dobré známky**, ty bych řekla, že opravdu, jak jsou už na základní škole všichni, tak opravdu jako ocením, nebo i fungují třeba na kroužcích, kde třeba vystupují na koncertech/**mimoškolní aktivity**. Takže i za tyhle věci. A samozřejmě, když, já nevím, vidím, že udělaly, co standartně nedělají, třeba si po sobě samy něco uklidí nebo to udělají tak, aby mi udělaly radost/**výjimečný čin**. Tak tam to slovní hodnocení používám určitě./**pozitivní slovní hodnocení**

T: Hmm. A je to očekávaný ze strany těch dětí? Že například ví, že když budou mít na vysvědčení samé jedničky, že dostanou nějakou hračku, co si přály? A nebo je to spíš tak, že to neočekávají a přijde to náhodou?

L: Je to určitě očekávané.. Já si myslím, že konkrétně moje děti, bych řekla, že to očekávají, ale asi jsme si to takhle jako nastavili. Nebo určitě to máme takhle nastavené. Takže určitě bych řekla, že to očekávají, že něco přijde./**očekávaná materiální odměna**

T: Hmm. A jak hodnotíte účinnost toho, že třeba něco dostanou za ty známky, jak to funguje?

L: Já bych řekla, že když něco dostanou a vidí, že je to proto, že se snažily, tak ta snaha potom přetrvává dál a že když se zase budou snažit dál, tak třeba zase něco přijde/**motivace materiální odměnou** Takže doufám, že tam ten účinek je. Že se opravdu snaží, aby něčeho zase dosáhly.

T: Hmm. A jak se u toho cítíte Vy? Když můžete to dítě takhle odměnit?

L: Já se cítím dobře, mám z toho radost a mám radost, že oni mají radost/**radost**. Takže to je pro mě ta odměna, že oni jsou spokojené a mají z toho dobrý pocit.

T: Hmm, aha.. A ještě, jak jste mluvila o těch pochvalách, tak jak obvykle třeba taková pochvala zní? Jak to řeknete, nebo co řeknete, abych si to uměla představit?

L: (smích) Tak asi těm menším, že jsou šikovné/**ocenění** a že jsem na ně třeba pyšná/**slovní vyjádření hrdosti**. Nebo na toho staršího jsem určitě pyšná, když zahraje třeba na koncertě, tak jsem na něj pyšná/**účast na mimoškolních aktivitách**. Že opravdu něco dokázal, takže asi největší to ocenění je asi opravdu to, že jsem na něj pyšná, že je šikovný a že mám z toho radost/**slovní vyjádření radosti**.

T: Hmm. Teď mě k tomu ještě napadá, k tomu, že si povídáte o tom, když děti udělají něco špatně. Tak jak třeba zní to povídání? To, že si o tom povídáte, že se Vám to nelíbilo.

L: Hmm. (smích) Jak zní tohleto.. Hmm.. (smích)

T: Jestli si na něco vzpomenete, abych si to dokázala konkrétně představit.

L: Tak asi si řekneme: „Tohle se mi nelíbilo, jak ses choval, jak jsi jednal a chtěla bych vědět, proč jsi to udělal, nebo co tě k tomu vede/**slovní dotazování na motivy chování dětí**. Nebo proč se ke mně takhle vůbec chováš, když já se k tobě takhle, tímhle způsobem, nechovám“./**porovnání s vlastním chováním**

T: Hmm. A jaké cítíte pocity, když si s ním o tom takhle popovídáte? Nebo..

L: Určitě. Cítím úlevu/**úleva po rozhovoru** a někdy mě to trochu jakoby i mrzí/**lítost**, že jakoby vůbec vznikne takovýhle konflikt.. Třeba pak když vidím, že on na to reaguje kladně a přijde a opravdu si o tom promluvíme a třeba taky řekne, že ho to mrzí, tak tam cítím úlevu, že teda to tak má být a že jsme si to nějakým způsobem vyjasnili./**úleva po uvědomění dítěte**

T: A když naopak tam nedojde k tomu, že by si to to dítě uvědomilo. Že to v tu chvíli nechápe, nebo necítí potřebu se omluvit za to, co udělalo. Stává se to taky? Že to úplně nepadne na úrodnou půdu, to, že si o tom, povídáte?

L: Určitě. A řekla bych s tím věkem, že to stoupá. Nějaká vzdorovitost a že spíš opravdu nechce to vyslyšet a nechce slyšet. Takže tam potom už je jakoby těžké s tím dítětem nějakým způsobem jednat, ale pořád si říkám, že nějakým způsobem je vychováváme, takže přijdou na to, že opravdu tu chybu udělaly a potom dojde k nějakému řešení. Ale stává se to, že teď jakoby v těch 12 letech najednou nechce a je tam taková hrdost, přes kterou se těžko se mnou domlouvá.

T: Hmm.. A jaké u toho máte emoce, když jsou ty děti nějak vzdorovitý?

L: Tak já bych řekla, že asi lítostivost/**lítost po neuvědomění dítěte**, trochu. Že je mi to trochu líto/**lítost**, že opravdu se člověk snaží, právě že následují nějaké ty odměny a očekáváte od nich, že oni to třeba budou takhle dělat, ale nefunguje to pokaždé/**očekávání konstantně dobrého chování díky odměňování**. Takže takovou možná jako lítost, možná i trochu bezmocnost, že opravdu nevíte, jakým způsobem je přimět k tomu, aby poslechly nebo aby to udělaly tak, jak si to přejete Vy/**bezmoc, bezradnost**. Ale určitě bych se nikdy neuchýlila k nějakým fyzickým trestům, protože ty jako stejně význam nemají/**zásada fyzicky netrestat**. Protože pokud to dítě nechce, tak jako fyzický trest tomu určitě nepomůže.

T: Hmm.. Hm.. Potom, když nepomůže ta domluva a Vy cítíte třeba tu bezmocnost, tak co děláte dál?

L: Pak přestávám reagovat/**přestat reagovat**. Ne, že bych je úplně ignorovala.. Tak jako, v některých věcech přestávám fungovat jako matka. Prostě něco za něco.. Já udělám tobě něco a ty teda taky uděláš. A pokud to tak nefunguje, tak si s tím třeba porad' sám. A vidí, že potřebujeme vzájemně komunikovat a že si to musíme vyjasnit./**společná diskuse** Jinak to fungovat nebude.

Takže spíš jako takhle takovou názornou ukázkou.. Neříkám, samozřejmě jsou věci, ve kterých člověk musí pomoci, ale prostě v něčem ne. Něco si myslím, že dělám i navíc, co bych v tomhle jejich věku už dělat nemusela, tak najednou to taky dělat nebudu, když on nechce na mě reagovat. Takže spíš takhle. A pak vždycky následuje to, že si to nějakým způsobem uvědomí, nebo se mu to rozleží a potom ta komunikace probíhá zase normálně.

T: A říkala jste, že nepoužíváte fyzické tresty. Vůbec nikdy? Nebo se stalo, že jste ho někdy přece jenom použila..

L: Možná u toho prvního a jako opravdu minimálně. Spíš to byl trest potom pro mě/**spoluprožívání trestu**, jako leželo mi to určitě v hlavě/**zpětné přemýšlení** a říkala jsem si, že to byla nepřiměřená reakce/**hodnocení - nepřiměřená reakce**, reagovat tímto způsobem. Že se to určitě nechá řešit nějak jinak, takže to byl takový trest i pro mě, když jakoby nezvládnete tu situaci a ty emoce nezvládnete/**nezvládnutí regulace emocí** v tu chvíli zrovna ovládat, tak potom jako v té hlavě to šrotuje/**výčitky**. A říkám si, že tohle jako ne, že tohle bych jako takhle nechtěla, tímhle způsobem nechci vychovávat svoje děti./**uvědomění**

T: Hmm. A co to bylo za emoce, které převládly? A jaká to byla situace, co to dítě udělalo, že jste se k tomu uchýlila i přes to, že to neuznáváte?

L: Tak asi jakoby že nechtělo reagovat, prostě nechtělo poslechnout. Nevím, když si vzpomenu, udělalo scénu na dětském hřišti, kdy ho táhnete a (smích) a jste ráda, že ho táhnete domů/**vzdorovitost dítěte** a tam mu třeba opravdu jako dáte na zadek/**výprask na zadek**, protože nechcete před těmi všemi lidmi mu na tu prdel dát/**inhibice v důsledku přítomnosti ostatních**. Takže asi tohleto. Ale opravdu to spíš pak bylo jako náročné pro mě to nějakým způsobem zpracovat, že jsem tohleto nějakým způsobem udělala/**výčitky**. A možná i určitým způsobem tam hraje roli ta únava/**únava**, že ze začátku, ty první třeba tři roky jsou náročné. To třeba konkrétně u toho nejstaršího byly. Takže tam potom jakoby i únava spojená právě s tou bezmocí/**bezmoc, bezradnost** co s tím dítětem.. Takže tam jsem se k tomu uchýlila, ale potom už asi jako ne..

T: Hmm.. Pochybovala jste někdy o způsobech, jakými trestáte svoje děti?

L: Určitě. Pochybnosti jsou asi pořád. Jestli to děláte správně, jestli to k něčemu vede. Jestli je to takhle dobře, jak říkám, někdy mám pocit, že ano, my je vychováváme takhle, ale jiní rodiče to dělají jinak a potom, které to dítě bude v té společnosti fungovat lépe?/**pochyby o správné výchově v kontextu požadavků dnešní společnosti**

T: Hm, hmm.

L: Takže jako pochybnosti jsou tam vždycky/**pochybnosti o trestání**. A zpětně si to člověk promítá, jestli tohle opravdu byla dobrá cesta. Ale tak jako nějakým způsobem v té situaci člověk musí zareagovat, takže věřím tomu, že reaguji tak, jak je to jako pro mě přijatelné./**důvěra v přijatelnost vlastního jednání**

T: Hmm. A naopak, pochybujete někdy i o způsobech odměňování?

L: Určitě. Sama si myslím, že není dobře je třeba tolik odměňovat/**nadměrné materiální odměňování**, ale nějakým způsobem už jsme si to takhle nastavili a těžko se už potom zase těm dětem z toho slevuje, když jsou na to takhle navyklé/**obtíže se snížením odměn**. Věřím tomu, že když bychom od začátku to odměňování jeli trochu jinak, tak samozřejmě nemusíme tolik odměňovat, ale u nás to takhle prostě bylo nastavené od začátku.

T: Hm..

L: A možná že i, vlastně, syn se narodil s vrozenou vadou, ten první. A tam bych řekla, že to odměňování za to mu jakoby něco dát bylo větší a to už se jakoby nezmění a to opravdu takhle funguje./**nejstarší syn, vrozená vada, více odměňování** A nebo i tím, že ty tři roky byl jedináček, tak v tom je hrozně ovlivněné, že se můžete jenom jemu věnovat, jenom jeho odměňovat a pak když to musíte rozložit mezi tři, tak už nedokáže pochopit, proč třeba jenom on, nebo proč je toho třeba méně, když to musíte rozložit mezi více dětí./**snížení odměn v důsledku narození sourozenců**

T: Hmm. Myslíte, že musíte jednu odměnu rozdělit mezi více dětí? Nebo jak to myslíte?

L: Myslím třeba finančně, že když je těch dětí víc, tak už si nemůžeme dovolit takovou finanční odměnu věnovat každému. Ale když byl jenom on, tak samozřejmě to očekávání bylo větší, protože si člověk může dovolit to věnovat jenom jemu.

T: Hmm.

L: Takže, i tohle bych řekla, že u těch dětí, které jsou narozené jako první, je potom hrozně náročné se s tím jakoby smířit. Že už to takhle nefunguje, když to před tím takhle fungovalo.

T: Hm, hmm. A jak to těm dětem zvědomujete? Myslím konkrétně tomu nejstaršímu, že teď je to jinak, než když byl sám?

L: Asi tím, že teď už jsou tři a není možné upřednostňovat jen jednoho a musíme se naučit jako fungovat všichni společně a nějak to rozdělit, abychom mohli fungovat všichni noo.. Takže asi takhle, ale není to úplně jednoduché mu to zdůvodnit, když na to je jakoby zvyklý od malička a nezná ještě konkrétně, já nevím, třeba hodnotu peněz a je zvyklý že teda tohle a tak to budu mít. Tak to potom už samozřejmě nefunguje./**obtíže se snížením odměn**

T: A čím si vaše děti zaslouží to, že jim dáte nějaké peníze, nějaký ten finanční obnos?

L: Peníze vyloženě ne, ale myslela jsem tím, že když se jim třeba povede, nebo já nevím, třeba za ty známky, tak si můžou třeba něco vybrat, něco koupit nebo dostanou nějakou sladkost/**odměna-sladkost**. Jako takže takhle, takovým způsobem odměňujeme.

T: Hmm.. Vzpomněla byste si na nějakou situaci, za kterou na sebe jako rodič nejste úplně pyšná? Kterou byste zpětně vyřešila jinak?

L: Asi konkrétně si nevzpomenu.. Ale jak říkám.. Když třeba došlo k tomu fyzickému trestu, za to nejsem na sebe pyšná. A někdy i třeba jako za zvýšení hlasu, někdy se člověk samozřejmě nějakým způsobem necítí dobře/**nepříjemné pocity**, je unavený/**únava** a v těhletých situacích potom reaguje, bych řekla, nepřiměřeně úplně, té dané situaci/**nepřiměřená reakce**. Že v nějakém lepším rozpoložení by byl schopen jakoby jednat jinak, třeba méně impulzivně/**impulzivní jednání**, než třeba když mu není dobře, nebo je v práci a potom má ještě řešit další věci/**zahlcenost**. Takže za tyhle ty situace, kdy jakoby reaguji hodně impulzivně a úplně ne tak jakoby přiměřeně. Takže za tyhle ty situace na sebe nejsem pyšná. A pak samozřejmě si je člověk rozebírá jako zpětně v hlavě, jestli se to dalo vyřešit jinak.. A dalo se to vyřešit jinak.

T: Hmm.. A za jak dlouho se Vám ta myšlenka objeví, že se to možná dalo vyřešit jinak?

L: Mně se objeví okamžitě, okamžitě po tom jednání si říkám: „Tak takhle ne!“ Takže jako hned se mi vynoří v hlavě./**bezprostředně zpětné zamyšlení**

T: A co u toho cítíte, když si uvědomujete, že jste tu situaci třeba nevyřešila úplně nejlépe, jak jste mohla?

L: Hmm. Bezmoc, lítost a já se přiznám, že teď úplně nevím, co se mi honí v hlavě.. (smích) Asi jako i naštvání cítím, naštvání na to dítě/**naštvání na dítě**, ale i na sebe samu/**naštvání na sebe**, takže určitě jako i nějakým způsobem jsem naštvaná sama na sebe, že nejsem schopná tu situaci vlastně jakoby hned vyřešit, nebo na to, jakým způsobem jsem jí vyřešila. Takže to. Možná i trochu vztek, to nevím, jestli jsem už říkala, ale samozřejmě, jakoby samozřejmě se tyhle pocity ale snažím potlačit, protože nechci reagovat nějakým způsobem úplně jako afektivním/**snaha o potlačení impulzivních reakcí**. Takže vztek tam určitě taky nějakým způsobem proběhne, když jako nevíte, jak to prostě vyřešit.

T: A naopak, vzpomenete si na nějakou situaci, ve kterých si myslíte, že jste použila nějaký ten trest nebo odměnu dobře, že to sedlo dobře do té situace a splnilo to účel, jaký to mělo splnit?

L: No to si myslím, že, že snad ano teda. Konkrétní situace taky asi úplně nevím, jako když to vztáhnu třeba na ty na ty známky, tak si myslím, že tam opravdu jakoby, když vidím, že se snaží a opravdu tohleto u nás jako funguje dobře. Takže když je odměním za ty známky, třeba ve škole, tak tam si myslím, že jakoby je ta odměna je adekvátní, tomu, co předvedly./**výjimečná zásluha**

T: Uvažovala jste někdy o tom, že by ty výchovné odměny a tresty, které používáte, mohly mít nějaký vliv na to, jak vaše dítě vás vnímá a nebo na to, jak vy vnímáte to vaše dítě? Jestli třeba přemýšlíte i o tomhle?

L: Tak určitě jako sama o tom přemýšlím, jestli je to jako takhle nastaveno u nás dobře, nebo jestli to takhle funguje. Ale zase té reakce dětí jako věřím, že ano, že ty tresty a odměny jsou takhle jako funkční. A že prostě to opravdu nějakým způsobem je dobrý, nebo že to má nějaký význam.

T: A ještě k tomu, jak může ta výchova formovat osobnost Vašeho dítěte, tak, myslíte si, že se daří, aby to šlo tím správným směrem do nějaké jako ideální podoby, jakou si představujete?

L: To ano, určitě já mám jako nějakou ideální podobu, ale právě nevím úplně, jestli ta ideální podoba pro mě je potom jakoby pro tu společnost ideální./**pochyby o správné výchově v kontextu požadavků dnešní společnosti** Jak říkám, já jste to dítě snažím, nebo ty děti snažím vychovávat nějakým způsobem, ale když pak jako vidím, jak jakým způsobem třeba vychovávají jiní rodiče, tak si říkám jako tak, kde je to jako dobře?/**porovnávání s výchovou jiných rodičů výchovy** Je to dobře takhle a nebo je dobře to, co předvádí oni? Je dobře to, že se snažím to dítě nějakým způsobem korigovat, aby jednalo v rámci nějakých norem společnosti? A nebo ho nechat a nekorigovat. A na druhou stranu, aby v té společnosti potom obstálo. Takže tohle se mi určitě honí v hlavě, jestli to jakoby dělám správně, když se je snažím trochu jako korigovat a nebo, a nebo jestli to dělají správně, ti rodiče, kteří to takhle jakoby neřeší. Takže tohle se určitě jako ve mně hrozně pere. Jestli jako jo a nebo prostě je trochu nechat, aby, zase na druhou stranu, potom v té společnosti ustály.

T: Co přesně myslíte třeba těma normama, aby dodržovaly normy?

L: Třeba i pozdravit, poprosit, poděkovat tyhle ty základní věci a mám pocit, že dnes to ty děti jakoby neumí, rodiče to neřeší a vlastně jakoby taky fungují. Jako takže tohleto jako hrozně řeším, jestli je to je dobře. Nebo nevím, aby prostě když něco chci, tak o to prostě požádat. A být trochu skromný a dneska mám pocit, že ty děti skromné nejsou, že všechno chtějí a rodiče jim to dopřejí. A potom samozřejmě je jakoby těžké vysvětlit těm mým, proč oni to třeba nemají, nebo nemohou mít? A proč se to třeba takhle děje? Takže tohle se ve mně jako hodně pere. Jestli to dělám dobře, jestli, když jako se snažím, aby teda dělaly věci, tak, jak si myslím, že je dělat mají a jiní je nedělají tak, jestli to dělám dobře.

T: Hmm.. A je něco, čím jste se třeba inspirovala u ostatních rodičů, když jste viděla, že ten rodič jako něco nějak dělá a vám se to zdálo, že by to mohlo dobře třeba pasovat do nějakých výchovných situací?

L: To se přiznám, že asi úplně ne. Nebo možná, že si to jako třeba neuvědomuju, že člověk jakoby přijímá něco, co jako vidí a co si myslí, že by fungovalo. Ale úplně takhle, jakoby konkrétně něco ne. Ale jsem ráda, když třeba vidím rodiče, že fungují, tak jak to mám nastaveno já a že opravdu, ještě mezi námi tací, kteří to tímhle způsobem s těmi dětmi dělají a tímto způsobem je vychovávají.

T: Jak si myslíte, že se v tom, jak vychováváte děti shodujete se svým partnerem? Říkala jste, že občas s něčím ve výchově nesouhlasíte, tak, co se týče konkrétně těch odměn a trestů, tak stává se někdy, že nejste zajedno nějak výrazně? Že se Vám vyloženě nelíbí, to, jak Váš partner třeba odměnil nebo potrestal vaše děti?

L: A ano, stává se mi to. Stává se mi to konkrétně u toho nejstaršího syna/**neshody v trestání nejstaršího syna**, u těch dvou mladších zatím ne, ale u toho nejstaršího ano/**u mladších dětí soulad**. Tam opravdu mám někdy pocit, že třeba ten trest byl nepřiměřený/**nesouhlas-nepřiměřenost trestu** a já bych volila jinou variantu, nebo bych tu situaci vyřešila jinak. Takže, stává se mi to a těžko se mi s tím, ale pak jako samozřejmě bojuje, protože nechci podrážet manžela/**snaha nepodrážet manžela**, ale pak třeba mu to samozřejmě jako řeknu/**slovní řešení o samotě/v soukromí**, že takhle jako bych tu situaci neřešila./**komunikace – sdělení svého názoru**

T: Hmm. A o jaký tresty je třeba se jedná o třeba se jedná?

L: Právě o ten telefon, nebo se jedná o, já nevím, do kdy bude koukat na televizi/**nesouhlas - zákaz telefonu, zákaz televize**. Že teď už jako je konec, ale přitom třeba jeho spolužáci ještě hrají tak jako proč on už musí tu televizi vypnout/**nesouhlas - zákaz s okamžitou platností**. A pořád si myslím, že to je o domluvě a ne jako okamžitě zakázat a vypnout/**preferance společné domluvy**. Takže tam jako manžel spíš hned zakazuje, ale já mám pocit, že musíme trošku ještě se domluvat, nebo si nastavit nějaká pravidla a podle těch jakoby fungovat. A ne že okamžitě: „Stop a konec.“

T: A potom teda, jestli to chápu správně, tak pak až když už u toho není to dítě, tak nějak dáte partnerovi najevo, že se vám to úplně nelíbilo?

L: Určitě, pak mu řeknu, že já bych třeba jako bývala ještě s souhlasila s tím, aby se třeba ještě chvíli díval, když spolužáci taky. Myslím si, že pak se mu to snažím jakoby nějakým způsobem vysvětlit, jak bych jako jednala já./**komunikace - sdělení svého názoru**

T: A u toho odměňování, myslíte si, že někdy nějaká odměna, kterou váš partner použil, nebyla podle Vás úplně správná?

L: To si myslím, že ne, že jakoby spíš ty odměny jsou možná víc z mé strany, než z manželovi, ale na těch odměnách se vždycky nějak jako dohodneme/**společná domluva na materiálních odměnách**. Určitě neodměňuji jenom já sama, ale odměňujeme jakoby dohromady, že se dohodneme na té odměně a potom ji společně pořídíme, nakoupíme nebo tak/**společné pořizování materiálních odměn**. Takže, jako na těch odměnách se určitě domlouváme.

T: A na tom trestání teda ne, jestli tomu dobře rozumím? To přichází tak nějak od každého zvlášť?

L: Ano, trestání přichází od každého právě v té situaci, ve které se nachází, nebo v které situaci zrovna byl. A jak říkám, jakoby u těch mladších se na těch trestech jakoby nějakým způsobem shodneme. Ale u toho staršího tam úplně se shoda nekoná, pokaždé./**trestání od každého zvlášť**

T: A naopak, je něco, co byste vyzdvihla právě na tom, jak odměňuje a trestá děti váš partner? Něco, co se vám jako líbí, jak řeší?

L: Tak možná bych vyzdvihla to, že on by odměňoval méně, že možná z mé strany je to zbytečně hodně. Že být to pouze na něm, tak že stačí opravdu třeba někdy méně, někdy méně je více. Takže tam si myslím, že jako manžel na toto má trošičku jakoby jiný názor./**nadměrné materiální odměňování**

T: Hmm.. A setkala jste se někdy Vy s tím, že by Váš partner nějak nesouhlasil s tím, jak jste jako dala najevo to, že dítě udělalo něco dobře a nebo špatně? Jestli jako jste se setkala s nějakou kritikou z jeho strany k výchově?

L: Já myslím, že tím, že máme trošičku jiný názor na ty, na to odměňování, tak si myslím, že on taky třeba někdy nesouhlasí s tím, že třeba ta odměna byla příliš jako velká, nebo že nebylo potřeba takovýmhle způsobem odměňovat. Jakoby se slovním hodnocením určitě souhlasí,/s**ouhlas s pozitivním slovním hodnocením** jako tam si myslím, že jo. Ale pak třeba jakoby nějaká jako věcná odměna, s tím nesouhlasí, že třeba nemusela následovat taková velká odměna.

T: A ještě k tomu fyzickému trestání má váš partner podobný názor jako Vy?

L: Ano. Spíš jsme se prostě tak domluvili./**společná domluva o nepoužívání fyzických trestů**. I když třeba myslím si, že partner, jako byl zvyklý, že občas jako dostal/**partner byl vychováván odlišným způsobem**. A já jsem z rodiny, kde jsme já a bratr nikdy nedostali/**děťství - žádné fyzické tresty a i** tak si myslím, že jsme jako vychovaní dobře, takže jako opravdu nechci, aby byly fyzicky trestání a opravdu mám pocit, že to k ničemu nevede/**fyzické trestání k ničemu nevede**, akorát by se bály/**fyzické trestání vyvolává strach**. A to ne, to prostě nechci, není to přirozené, aby se bály, že dostanou. To není podle mého dobrý výchovný způsob, aby to dítě bylo potrestáno fyzicky. Někdy opravdu možná stačí, že jakoby přestanete trochu komunikovat a to dítě ví, že Vás ale jakoby potřebuje. Takže, to je podle mého, někdy jako horší trest, než když jsou to nějaké fyzické tresty. Tam určitě jsme s manželem za jedno, že žádné nejsou.

T: A jak byste popsala to, jak vychovávali Vaši rodiče Vás? Už jste říkala, že vás fyzicky netrestali? A je něco, co jako zařazovali do výchovy, třeba namísto toho fyzického trestání? Když jste nějak zlobila?

L: Přiznám se, že.. Že tohle si úplně jakoby nevybavuji, ale možná jakoby i tou dobou jsme jakoby nepotřebovali tolik těch odměn/**děťství - nebylo potřeba odměňovat**. A že jakoby nějakým způsobem nebylo prostě potřeba nás to tak odměňovat a ani jako trestat/**děťství - nebylo potřeba trestat**. Já mám pocit, že prostě i ta doba byla taková, kdy nedocházelo k nějakému vybočování z toho chování, že ta společnost jakoby fungovala tak jako přirozeněji/**děťství - přirozené fungování společnosti**. A že nikdo jako nevybočoval. Takže jako fyzické tresty určitě nepoužívali.

T: No a jak jste to poznala, že jste nějak překročila ty hranice, nebo že jste něco porušila?

L: Asi bych taky řekla to slovní hodnocení/**děťství - slovní vyjádření nesouhlasu**. Samozřejmě to asi jakoby člověk, jako jak byl vychováván, tak potom určitě jako určité věci používá potom i na ty svoje děti a mám pocit, že, moji rodiče mě vychovávali tak, jakým způsobem se mi to líbilo./**ocenění výchovy svých rodičů**. A proto to asi tak praktikují i dál, že jako fyzické tresty opravdu ne, jak říkám na tom slově, nebo na tom tónu hlasu poznáte, že tomu druhému, nebo tomu rodiči se to nelíbí, takže určitě i z toho tónu hlasu a řeči bylo jasné, že se něco děje./**děťství - vzor k výchově svých dětí**

T: Nešlo by se na té výchově něco, i přestože podle toho vzoru se snažíte vychovávat svoje děti, co třeba těm rodičům vyčítáte nebo něco, co víte, že nebylo úplně správně?

L: Hmm.. Tak já myslím, že by se určitě něco našlo, ale teď mě teda konkrétně nic nenapadá... Asi teda odpovím, že ne, protože opravdu si nevybavuju žádnou situaci, která by mi vyloženě jakoby neseseděla, se kterou bych nesouhlasila a podle které bych třeba nechtěla já vychovávat/**dětství - vzor k výchově svých dětí**. Víím, že třeba, když mi manžel řekne, že on by za tohle dostal, tak já mu na to říkám, že já bych ale s takovou výchovou nesouhlasila/**nesoulad - sdělení svého názoru**. Takže jako pokud by se dělo třeba něco takového, tak s tím bych určitě nesouhlasila. Ale jak říkám, jakoby moji rodiče, mám pocit, že nedělali nic, co by mi nebylo vyloženě jako příjemné, nebo co bych pak nechtěla já sama uplatňovat ve výchově.

T: Hmm.. Když se nad tímhle zamyslíte, tak, byla nějaká situace, kdy jste nějak zareagovala na to, jak se chovalo dítě a uvědomila jste si to, že přece přesně takhle by se zachovali i ty vaši rodiče, že jste použila prostě tu reakci, kterou jste znala z toho svého dětství?

L: No spíš naopak bych řekla, že třeba, když jsem jakoby nepřiměřeně zvýšila hlas, tak jsem si řekla, že tohle by moji rodiče nikdy neudělali. Ty by naopak, jakoby se snažili jakoby klidněji třeba vyjednávat nebo řešit tu situaci klidněji a já mám pocit, že pak zbytečně zvyšuju hlas a že zbytečně jakoby křičím. Takže spíš jakoby naopak si říkám, že tohle by moji rodiče třeba neudělali./**regulace chování – srovnání s vlastními rodiči**

T: A jaký jste u toho měla pocity, když Vám přišlo na mysl takovýhle srovnání?

L: Asi jakoby mi to bylo líto,/**lítost** že prostě nejsem jako schopná v té situaci se jako nějakým způsobem ovládnout a řešit jí jinak než tím, že budu prostě křičet a jakoby nějak se projevovat jako hodně emotivně./**impulzivní jednání**

T: Hmm. Takhle z mých otázek je to asi všechno, ale je něco, co vás třeba k tomu ještě napadá takhle takhle zpětně, co jsme se bavily, nebo co si myslíte, že by ještě jako mělo být řečeno?

L: Přiznám se, že teď mě úplně nic nenapadá, ale jako až půjdu domů, tak určitě si pak na něco zase vzpomenu. Ale jo, jak říkám, jakoby určitě mi nejsou vlastní nějaké jako fyzické tresty, i když třeba člověk je v té školce, tak si vyposlechne jakoby různé příběhy dětí a jako k těm fyzickým trestům asi jako dochází. A to jako podle mého není prostě dobrý způsob vychovávání./**negativní postoj k fyzickému trestání** I když říkám, někdy opravdu je člověk tak bezmocný, že se třeba k tomu opravdu uchýlí./**bezmoc** Ale potom je to prostě daleko horší, je to ještě trest pro mě, protože člověk zpytuje svědomí, že opravdu takhle jakoby ne./**výčitky** A že ta situace se dala řešit jinak, daleko klidněji. Jak říkám, u nás je spíš nějaká motivace/**pozitivní posilování** a snažit se si s tím dítětem o tom promluvit, aby řeklo i ono svůj názor na tu situaci/**společná diskuse**. A to je podle mého daleko lepší, než jí řešit s horkou hlavou a křičet u toho a než třeba i nějaké ty fyzické tresty. No, že když si o tom popovídáme a nebo to dítě se snažíte nějakým způsobem motivovat a navnadit ho, že to funguje lépe než jako rozkaz.

T: A jak to děláte, abyste to neřešila právě s tou horkou hlavou? Jak to děláte, že se zvládnete nějak uklidnit?

L: Tak určitě jako v té hlavě si řeknete, že prostě takhle ne, musíš to vydržet a musíš se nějakým způsobem ukočírovat, aby právě nedošlo k takovému vyhocení. A nedošlo následně na zpytování svědomí. Takže nadechnout se a chvíli si dát na rozmyšlenou a pak teprve začít jednat, mluvit a konat, asi tak bych to řekla./**regulace chování - zklidnění afektu**

T: Ještě mě napadá, jak máte tři děti, uchýlíte se někdy i k tomu, že ty děti srovnáváte mezi sebou, že jim dáte nějak najevo, že například tohle by to starší dítě neudělalo nebo tak?

L: Asi ano, i když se snažím to nedělat, protože i když je vychováváte stejně, tak prostě každé to dítě je osobnost a projevuje se nějak jinak. Takže ano, když to udělám, tak pak mě to mrzí, protože, oni si to docela pamatují ty děti. A potom jako nám to občas jako předhazují, takže snažím se to nedělat, abych je srovnávala, takže tak.

T: A ještě mě napadlo téma důvěry.. Jak se snažíte ve výchově docílit toho, aby vám děti mohly důvěřovat a vy jim?

L: Hmm, tak asi jakoby to, že na čem se dohodneme, tak to prostě platí a za žádných jako okolností se to nezmění. Když se nějak domluvíme, tak to prostě tak bude, i kdyby se třeba změnila nějaké okolnosti, takže takovýmhle způsobem se snažíme asi, asi budovat důvěru a myslím si, že to jako u nás tohleto docela dobře funguje, že opravdu děti ví, že za námi mohou přijít s čímkoliv a že se snažíme tedy tu situaci nějakým způsobem potom vyřešit. Ale určitě nejvíc stavíme tu důvěru na tom tedy, že když se na něčem domluvíme, tak to prostě tak bude.

T: Hmm..

L: A to dítě to ví, že to tak je jak z naší strany, tak i ono to potom dodržuje. Takže takhle asi funguje jakoby to vzájemná důvěra.. Jak říkám, jakoby potom s tím věkem se ta výchova zase mění, i jak se mění samozřejmě vnímání toho dítěte. Jak dítě vnímá tu společnost a jak nějakým způsobem v té společnosti funguje, ale nechá se to určitě jako zvládnout, jak říkám, v rámci nějakých mezí, než nějakých jako fyzických testů, nebo příkazů a zákazů. Myslím si, že tohle není úplně dobrý způsob. Sice to zakážete, ale to dítě hledá nějakou cestu, jakým způsobem ten zákaz obejít a pak je to ještě horší./**zákazy nejsou dobré výchovné prostředky** Takže si myslím, že je lepší, teda se domluvit, že to teda takhle jako trošičku necháme jako rozvolněné a že to dítě pak funguje lépe, než když mu to zakážeme a ono opravdu si vždycky najde nějakým způsobem cestu, jak toho stejně docílit/**společná domluva**. Takže jakoby právě i v tom ta důvěra, že, teda když trošku povolíme, tak ty ale teda budeš jakoby dělat to tak, jak jsme se domluvili./**společný kompromis**

T: Hmm, hmm.

L: Takže takhle se spíš snažit motivovat, aby prostě tu věc jakoby udělaly, udělaly vlastně jakoby rádi, nebo prostě, aby k tomu měly nějaký jako dobrý důvod a nedělaly to protože musí, prostě takže.. Takže tak. A neříkám, že, že to pokaždé funguje, pokaždé to prostě úplně asi nelze. Samozřejmě jak je zase nastavené každé to dítě, takže ta osobnost tam určitě hraje v tom velkou roli (smích), jako jakým způsobem bude reagovat, nebo nebude reagovat.

T: (smích) Hm.. Dobře.. Moc Vám děkuji..

L: To není vůbec zač (smích).